

Қазақстан Республикасы Су кодексінің жобасы бойынша ЕСКЕРТУЛЕР МЕН ҰСЫНЫСТАР

Қазақстан Республикасы Су кодексінің жобасын (*бұдан әрі – жоба*) қарап, Парламентаризм институты ол бойынша мынадай ескертулер мен ұсыныстар айтуды қажет деп санайды.

Тұжырымдамалық сипаттағы ескертулер

1. Жаңа Су кодексі 2003 жылдан бастап қолданыста болған және бірнеше рет өзгертілген Қазақстан Республикасының Су кодексін ауыстыруға арналған. Басқаша айтқанда, жоба Су кодексінің жаңа нұсқасы болып табылады.

Бұл жобаны әзірлеу Мемлекет басшысының Қазақстанның су шаруашылығын реформалау қажеттілігіне үнемі назар аударатын міндеттерінен туындайды. Атап айтқанда, 2023 жылғы 1 қыркүйектегі «Әділетті Қазақстанның экономикалық бағдары» атты Қазақстан халқына Жолдауында Қазақстан Республикасының Президенті Қ.К. Тоқаев су ресурстарының қолжетімділігі мен сапасы проблемасы өзекті болып қалатынын» және трансшекаралық су көздерінің ресурстарына тәуелді Қазақстанға судың айтарлықтай тапшылығы қауіп төндіретінін атап өтті. Су ресурстарының адам өмірі үшін маңыздылығы ұлттық қауіпсіздіктің құрамдас бөліктерінің бірі ретінде «су қауіпсіздігі» туралы айтуға мүмкіндік береді.

Мемлекет басшысы «су ресурстарының біздің еліміз үшін мұнай, газ немесе металдардан кем емес маңызы бар» және «су – бұл шектеулі ресурс, оның болуы фермерлердің өмір сүруінің кепілі» екенін атап өтті. Бұл мәселенің маңыздылығын Қазақстан Республикасы Су ресурстары және ирригация министрлігінің дербес орталық атқарушы органын құру куәландырады.

Жаңа Су кодексінің жобасын әзірлеу шамамен екі жыл бойы жүргізілді. Бұл жоба Парламент Мәжілісіне енгізіліп, пысықтау мақсатында қайтарып алынды.

Сонымен қатар, жобада заңнамалық реттеуді талап ететін көптеген өзекті мәселелер көрініс таппады деп есептейміз, жобаны әзірлеу кезінде ескі заң шығару тәсілдері пайдаланылды.

2. Атап айтқанда, су шаруашылығын реформалаудың бірінші кезектегі міндеттерінің бірі **инфрақұрылымды ауыстыру** болып табылады. 2023 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауында Қазақстан Республикасының Президенті Қ.К. Тоқаев «ескірген инфрақұрылым

мүмкіндіктер шегінде жұмыс істейді. Жаңасын құру – нарықтың міндеті» деп атап өтті.

Бұл міндетті шешу салаға инвестицияларды, ең алдымен – жеке **инвестицияларды тартуды**, Су шаруашылығын дамытудың жаңа экономикалық тетіктерін құруды талап етеді.

Алайда, жаңа Кодекстің жобасында мұндай тетіктер барабар көрініс таппады.

Негізінде, жобада көрсетілген экономикалық реттеу нысандары тек су ресурстарын пайдаланудың ақылы болуы, реттелетін қызметтердің өтелуі және су қорын қорғау және пайдалану саласындағы қызметті мемлекеттік қолдау деп аталады.

Жоба «мемлекет су қорын қорғау және пайдалану саласында қолда бар ең үздік технологияларды сатып алуға және енгізуге арналған шығындарды субсидиялау жолымен енгізуді қолдайды» (49-баптың 3-тармағы), бұл экономикалық міндеттерді сапалы жаңғырту және шешу үшін жеткіліксіз болып көрінеді. Алайда, жаңа су үнемдеу технологияларын енгізумен саланы дамытудың экономикалық проблемаларын шешу шектелмейді. Тек осы құралдармен ғана жаңа су қоймаларын салу және қолда бар су қоймаларын реконструкциялау, 60%-ға тозған су шаруашылығы объектілерін ауыстыру міндетін шешу мүмкін емес.

Жобада жер қойнауы және жер қойнауын пайдалану туралы заңнаманың, жер заңнамасының және т. б. тәжірибесін пайдалана отырып, инвестициялар тарту, су шаруашылығын дамытуды экономикалық ынталандыру жөніндегі құралдарды бекіту қажет деп санаймыз.

Су ресурстары және ирригация министрлігі жаңа Су кодексінің жобасымен жұмысты жариялау шеңберінде Қазақстанның су заңнамасына бірқатар ауқымды инновацияларды енгізу туралы бірнеше рет мәлімдейді.

Мәселен, министрлік **2025 жылы** республика бойынша халықты орталықтандырылған ауыз сумен қамтамасыз ету пайызын **100%-ға дейін** жеткізуді жоспарлап отыр. Үлкен қаржылық ресурстар бөлінді. Бұл ретте министрліктің өзі су пайдалану топтық су құбырларын салуға ғана жауапты (батыс және солтүстік өңірлерде).

Сонымен қатар, министрлік көрші елдерге тәуелділікті **25%-ға** төмендету міндетін қойып отыр. Ал, трансшекаралық ынтымақтастық және суды бөлу Кеңес Одағы кезінде қабылданған нормативтік-құқықтық актілер негізінде жүзеге асырылады.

Барлық гидротехникалық құрылыстар мен суару жүйелеріне жүргізілген түгендеу **14 500 шақырым жөндеуді қажет** ететіндігін анықтады. Су жерге түседі, арналар бетондалмаған, осылайша судың үлкен шығыны болады. Сонымен қатар, Қазақстанда барлық салаларда суды үнемдеу үшін ынталандырулар жасалуда, бірақ **су шығынының мөлшері 40% құрайды**.

Негізгі себеп – тозған су инфрақұрылымы. Алайда, инфрақұрылымды жөндеу халық үшін су тарифтерін көтеру есебінен жүргізілмеуі тиіс деп

санаймыз. 2011 жылдан бастап сумен жабдықтау және су бұруды іске асыруға бюджеттен **589 млрд. теңге** бөлінді.

Ауыл шаруашылығында ылғал үнемдейтін технологияларды, атап айтқанда, жаңбырлатып-тамшылатып суаруды қолданудың төмен көрсеткіштері – барлық суармалы алқаптың небәрі 17% - ы.

Бұл көрсеткішті **40%-ға дейін** жеткізу жоспарлануда, ал **2030 жылға** қарай су үнемдеу технологиялары алып жатқан алаң 1 млн гектардан астам аумақты құрауы тиіс.

Мұндай технологияларды енгізу бойынша инвестициялық жобаларды субсидиялау бүгінде **50% құрайды**. Министрлік көрсеткіштерді 80% - ға дейін арттыруды жоспарлап отыр.

Сонымен қатар, іс жүзінде су саласы шетелдік инвесторлар үшін онша тартымды көрінбейді, өйткені жаңа Су кодексінің мәтінінде тыйым салынған және күшейтілген нормалардың саны көп.

2022 жылдан бастап мемлекет суаруға пайдалану үшін жер асты суының ұңғымаларын бұрғылау **шығындарының 80%-н субсидиялай бастады**. Заманауи жабдықтармен және инфрақұрылыммен қамтамасыз ету бойынша сұрақтар үнемі туындайды. Субсидиялау қағидаларына өзгерістер енгізу және шаруа қожалықтары мен су пайдаланушылар шығындарының 80% өтеу қажет.

Жүргізілген талдау барысында Кодекс жобасының нормалары біздің еліміздің суды тиімді пайдалану мен оны болашақ ұрпақ үшін сақтау арасындағы балансқа деген ұмтылысын толық көрсетпейтіні анықталды.

Белгілі бір мәлімдемелермен су саласындағы проблемаларды шешу мүмкін емес, ауыл шаруашылығы мен өнеркәсіпте су үнемдеу технологияларын енгізу дәрежесіне байланысты субсидиялар немесе су беру жөніндегі қызметтер үшін **төмендетілген тарифтер түріндегі мемлекеттік қолдау ретінде ынталандыру шараларын** енгізуді неғұрлым нақты регламенттеу қажет.

Қытай сияқты шет елдердің тәжірибесін белсенді түрде енгізу қажет, атап айтқанда, ВОТ қаржыландыру моделі Ағынды суларды тазарту бойынша қызығушылық тудырады.

3. Нақты **суды үнемдеуге** келетін болсақ, яғни Мемлекет басшысы алға қойған негізгі міндеттердің бірі, жобада судың жоғалуын болдырмауға бағытталған жеке тетіктер бар.

Алайда, негізгі назар **жеке тұлғалардың тұтыну тарифтерін** көтермелеуге және арттыруға аударылады. Сонымен қатар, жеке тұлғалар ауыз су мен тұрмыстық қажеттіліктерге барлық су алудың тек 4,3%– пайдаланады, оның 60,5% - ы жер үсті көздерінен, ал 39,5% - ы жер асты көздерінен алынады. Елдегі су тұтынудың негізгі үлесі немесе 63% - ы ауыл шаруашылығына тиесілі, мұнда су алу 98,8% жер үсті көздерінен өндіріледі. Бұл ретте ауыл шаруашылығындағы судың шығыны 50% - дан астамды құрайды, бұл халық ауыз су мен тұрмыстық қажеттіліктерге тұтынатын мөлшерден 6 есе көп.

Суды пайдалану саласындағы экономикалық жүктемені азаматтарға беру суды үнемдеу мәселесін түбегейлі шешуге, саланы реформалауға мүмкіндік беріп қана қоймай, әлеуметтік наразылыққа әкелуі мүмкін екені анық.

4. Сондай-ақ, **жобаны реттеу пәні** бойынша ескертулер мен ұсыныстар айту керек.

Су қатынастары дәстүрлі түрде заңнамалық актімен кодекс түрінде реттеледі.

Қазақстанның алғашқы Су кодексі 1972 жылы 27 желтоқсанда қабылданды. Оның орнына 1993 жылғы 31 наурыздағы Қазақстан Республикасының Су кодексі келді. Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 9 шілдедегі Су кодексі қолданылады.

Барлық Су кодекстері, тұтастай алғанда, бастапқыда құрылған заңнамалық тәсілдерді қайталайды.

Қолданыстағы кодекс **экологиялық заңнама, кәсіпкерлік заңнама кодификацияланбаған, азаматтық қорғау туралы заңнама** шоғырландырылмаған және т. б. жағдайларда қабылданды.

Бұдан басқа, қазір заңнамалық актілерді Қазақстан Республикасы Конституциясының 61-бабы 3-тармағының талаптарына сай келмейтін нормалардан, сондай-ақ тым егжей-тегжейлі және нақтыланған нормалардан арылуға бағыт алынды.

Осыны ескере отырып, бір кодексті екіншісіне ауыстыру туралы емес, мысалы, суды пайдалану және қорғау туралы шоғырландырылған заңды (су қорын) қабылдай отырып, Су кодексінің идеясынан мүлдем бас тарту туралы мәселені зерделеу қажет.

«Құқықтық актілер туралы» Заңның 1-бабының 11) тармақшасына және 8-бабына сәйкес Кодексте «біртекті маңызды қоғамдық қатынастарды реттейтін» құқық нормалары біріктіріледі және жүйеленеді.

Қазіргі жағдайда «су қатынастары» деп аталатындар біртекті емес сияқты, өйткені бұл тұжырымдама мүлдем басқа салалық қатынастарды қамтиды.

Атап айтқанда, Кодекстің жобасына *ғылыми қамтамасыз етуге* қатысты нормаларды енгізу негізсіз болып көрінеді.

Суды қорғау бөлігінде реттеу пәні бойынша жоба нормалары **Экологиялық кодекстің нормаларын** қайталайды. Су және экологиялық кодекстерді реттеу элементтерін дәлірек бөлу қажет сияқты. Атап айтқанда, қарастырылып отырған жобада **суды пайдалану мен суды үнемдеуді** реттейтін нормаларды шоғырландыру орынды болып көрінеді.

Мемлекеттік бақылауды жүзеге асыру бөлігінде жоба нормалары **Кәсіпкерлік кодекстің** ережелерін қайталайды және т.б.

Сонымен қатар, жобаның 56 және 57-баптарында қоғамдық бақылау жүргізу тәртібі ашылады. Сонымен қатар, Қазақстан Республикасында қоғамдық бақылауды ұйымдастыруға және жүзеге асыруға байланысты қоғамдық қатынастар «Қоғамдық бақылау туралы» Заңмен реттеледі.

Жоба сондай-ақ жобаның 41-44-баптарында су пайдалануға рұқсаттарды беру, қайта ресімдеу және мерзімін ұзарту, шектеу және тоқтата тұру тәртібін ашады.

Алайда, жеке кәсіпкерлік субъектілері мен басқа да адамдардың жекелеген қызмет түрлерін немесе іс-әрекеттерді жүзеге асыруының рұқсат беру немесе хабарлама жасау тәртібін енгізуге және іске асыруға байланысты барлық қоғамдық қатынастар «Рұқсаттар және хабарламалар туралы» Заңмен реттеледі.

Ұсынылған талдауға сүйене отырып, жаңа Су кодексінің жобасында бірдей нормаларды қайталау оңтайлы шешім емес деп айтуға болады. Мұндай қайталану құқықтық белгісіздікке әкелуі мүмкін және заңнаманы практикада қолдануды қиындатады. Заңдардың анықтығы, дәйектілігі мен түсінігі оларды реттеуші органдар тарапынан да, қоғам мен бизнес-қоғамдастық тарапынан да тиімді орындау үшін өте маңызды.

Жобаның әртүрлі бөлімдеріндегі бірдей ережелердің қайталануы нормаларды түсіндіру мен қолдануда қиындықтар тудыруы мүмкін, әсіресе егер жоба осы нормалардың қолданылу салаларын нақты бөлмеген болса. Бұл суды үнемдеу және суды басқару саясатын тиімді жүзеге асыруға кедергі болуы мүмкін.

Осыған байланысты жоғарыда аталған нормаларды алып тастау қажет деп санаймыз.

5. Жаңа кодекстің құрылымы көптеген ескертулерді тудырады.

Біріншіден, нормативтік материалдың көлеміне назар аудару керек. Жаңа Су кодексінің жобасында тек 123-бап бар, бұл тіпті қолданыстағы су кодексінен де аз (146-бап). Мұндай көлем Қазақстанның басқа қолданыстағы кодекстеріне қарағанда әлдеқайда аз.

Жобада «Жалпы бөлім» және «Ерекше бөлім» көрсетілген, бұл негізсіз болып көрінеді.

Шынында да, бірқатар кодекстерде жалпы және ерекше бөліктер бар (Азаматтық кодекс, Қылмыстық, қылмыстық-процестік, ӘҚБТК және т.б.).

Алайда, көптеген басқа кодекстерде мұндай бөлу қолданылмайды (АПК, АӨК, Жер, Орман, Кәсіпкерлік кодекстер және т.б.).

Бұл жағдайда «Жалпы бөлім» деп аталатын нормалар негізгі, бірақ жалпы нормалар емес болып табылады.

Қалыптасқан заңнамалық практикаға сәйкес Кодекстің немесе басқа заңнамалық актінің жалпы бөлігінде ерекше бөліктің нормаларымен реттелетін барлық қатынастарға қатысты жалпы сипаттағы нормалар шоғырланған деп айту керек. Осыған байланысты жалпы бөлік, көлемі бойынша, ерекше бөліктен әлдеқайда аз. Қарастырылып отырған жобада жалпы бөлім сегіз тараудан, ал ерекше бөлім алты тараудан тұрады. Сонымен қатар, соңғы екі тарау-халықаралық ынтымақтастық және қорытынды және өтпелі ережелер де жалпы болып табылады.

Жоғарыда айтылғандарға байланысты Су кодексінің жалпы және ерекше бөлімдерге бөлінуін алып тастау ұсынылады.

Екіншіден, «Құқықтық актілер туралы» Заңның 23-бабының 2-тармағына сәйкес «мазмұны жағынан жақын **бірнеше** тараулар бөлімдерге, ал **бөліктер** нормативтік құқықтық актіге біріктірілуі мүмкін».

Жобада бөліктердің көпшілігі тек бір тараудан немесе екі тараудан тұрады.

Үшіншіден, құрылымға әзірлеушілердің көзқарасы сәйкессіздік пен қарама-қайшылықпен ерекшеленеді.

Мысалы, жоба «Ауыл шаруашылығында су ресурстары мен су шаруашылығы құрылыстарын пайдалану» 11-тарауын және «**Экономика салаларында** су ресурстары мен су шаруашылығы құрылыстарын пайдалану» 12-тарауын бөліп көрсетеді.

Бұл ретте ауыл шаруашылығы да экономиканың бір саласы болып табылады. Керісінше, «өртке қарсы қажеттіліктер» және «су қоймаларын пайдалану» экономиканың жекелеген салалары болып табылмайды.

Жобада көлік (кеме қатынасы) қажеттіліктері үшін суды пайдалану көрсетілмеген.

6. Жаңа заңнамалық акт заңнама жүйесін құрудың жаңа, заманауи тәсілдерін негізге ала отырып әзірленуге тиіс.

Сондай-ақ, құқықтық регламенттеу деңгейлерін анықтаудың заманауи тәсілдері қажетсіз нақтыланған нормаларды қысқартуды, сондай-ақ заңнамалық актілерде жекелеген заңды тұлғалардың мәртебесі мен құзыретін айқындауды талап ететінін ескеру қажет.

Жобада көзделген «Су кеңесі» (консультативтік-кеңесші орган) Президенттің 2022 жылғы 13 сәуірдегі № 872 «Мемлекеттік аппараттың қызметін бюрократиядан арылту жөніндегі шаралар туралы» Жарлығына қайшы келеді.

Жоба қолданыстағы жүйені сақтайды **су ресурстарын басқарудың бассейндік қағидаты**, бұл су объектілерінің табиғи ерекшеліктеріне негізделген. Су бассейндері әрқашан әкімшілік-аумақтық бірліктердің шекараларына сәйкес келе бермейді.

Сонымен бірге, «бассейндік келісімдер» және «бассейндік кеңестер» деп аталатындарды сақтау негізсіз болып көрінеді, әсіресе тәуелсіз орталық орган – Су ресурстары және ирригация министрлігін құруды ескере отырып. «Қазақстан Республикасының Үкіметі туралы» Конституциялық Заңның 24 - бабына сәйкес Министрлік мемлекеттік басқарудың тиісті саласына (аясына) басшылықты, сондай-ақ заңнамада көзделген **шектерде-салааралық** үйлестіруді жүзеге асыратын Республиканың орталық атқарушы органы болып табылады.

Осылайша, уәкілетті органда су ресурстарын басқару үшін жеткілікті құқықтық құралдар болуы керек. Жобада бассейндік келісімдер «су объектілерін ұтымды пайдалану қалпына келтіру және қорғау жөніндегі

іс-шараларды іске асыру мақсатында бассейндік су инспекциялары, облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың, астананың жергілікті атқарушы органдары және ірі су пайдаланушылар, сондай-ақ су объектісі бассейнінің шегінде орналасқан су қатынастарының басқа да субъектілері арасында» жасалатыны көзделеді. Барлық мемлекеттік органдар мен су қатынастары субъектілері уәкілетті орган мен оның аумақтық бөлімшелерінің үйлестіруші рөлі кезінде өз құзыреті мен заңнама талаптары шеңберінде әрекет етуі тиіс деп санаймыз. «Бассейндік келісімдердің» заңды күші, олардың орындалуына жауапкершілік және т.б. түсініксіз.

Жобаға сәйкес «алқалы кеңесші органдар» болып табылатын «бассейндік кеңестер» деп аталатындардың құқықтық мәртебесі туралы да айту керек.

«Мемлекеттік аппараттың қызметін бюрократиядан арылту жөніндегі шаралар туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2022 жылғы 13 сәуірдегі № 872 Жарлығында Үкімет, орталық және **жергілікті атқарушы органдар** жанындағы консультативтік-кеңесші органдардың санын қысқарту көзделеді.

7. Жоба заңға тәуелді актілердің едәуір санын қабылдауды көздейді. Осы Заңға тәуелді актілердің жобалары толық көлемде ұсынылмаған. Толығырақ ескертулер жобаның 20-бабында келтірілген.

8. Тұжырымдамалық тұрғыдан алғанда, жоба ынталандырушы реттеуге **тыйым салу мен жауапкершіліктің** басым болуының заңнамалық моделіне негізделген.

Осы қорытындыға су заңнамасын бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершілікті құқықтық реттеудің тиімділігі туралы анықтама қоса беріледі.

Жалпы, қарастырылған жоба бірқатар өзекті мәселелерді шешусіз қалдырады деп қорытынды жасауға болады:

- Өнеркәсіп пен ауыл шаруашылығында суды және суды үнемдеу технологияларын қайта пайдалану жүйелерін міндетті пайдалануды қамтамасыз етудің нақты тетіктері жоқ.

- Әр қол жетімді су көзін барынша арттыру және тұрақты сумен қамтамасыз ету үшін су тасқыны мен жаңбыр суын жинауды, ағынды суларды жоғары сапалы тазартылған суға (NEWater) қайта өңдеуді және теңіз суын тұщыландыруды қамтитын суды басқарудың көп деңгейлі жүйесін әзірлеу қажет.

- Тұрмыстық техника мен сантехника үшін суды пайдалану тиімділігінің қатаң стандарттарын енгізу қажет, бұл суды айтарлықтай үнемдеуге ықпал етеді.

- Ұсынылған жобада су үнемдеу технологиялары мен суды қайта пайдалану жүйелерін енгізетін кәсіпорындар мен жеке тұлғаларға арналған субсидиялардан басқа, экономикалық ынталандырудың нақты шаралары мен қаржы құралдары жоқ. Суды үнемдеу және сарқынды суларды тазарту

саласындағы инновациялық технологияларды, оның ішінде түрлі гранттар, салықтық жеңілдіктер және т.б. арқылы әзірлеуді және енгізуді көтермелеу және ынталандыру қажет. Ауыл шаруашылығы өндірушілері мен өнеркәсіп кәсіпорындары үшін су үнемдейтін жабдықтардың құнын субсидиялау тетіктерін неғұрлым нақты белгілеу қажет.

Жоғарыда айтылғандардың негізінде Су кодексінің қарастырылған жобасы қазіргі кездегі заң шығару қызметінің критерийлеріне толық сәйкес келмейді, Су шаруашылығы саласын реформалаудың көптеген өзекті міндеттерін шешпейді, осыған байланысты айтарлықтай пысықтауды талап етеді деген қорытынды жасауға болады.

Сонымен қатар, жоба мәтіні бойынша заң-лингвистикалық және редакциялық сипаттағы бірқатар ескертулер бар (қоса беріледі).

Жобаның жекелеген нормалары бойынша ескертулер

Жобаның 1-бабы бойынша:

б) тармақшасы бойынша:

«Дренаж» ұғымының анықтамасы нақтылауды қажет етеді, өйткені дренаж жүйелері тек суармалы жерлерде ғана емес.

8) тармақшасы бойынша:

Бұл тармақшада жер асты суларын «жер асты су объектілерінің су ресурстары» деп айқындау беріледі.

Жер асты су объектілері ұғымы ашылмаған. Бұл анықтамада жер асты суларының жер қойнауында болуын, сондай-ақ олардың кез-келген агрегаттық күйде болу мүмкіндігін нақты көрсету қажет сияқты.

46) және 47) тармақшалары бойынша:

Осы тармақшаларда әзірлеуші Кодекстің жобасында бұдан әрі қолданылмайтын және ешқандай семантикалық жүктемені көтермейтін «шахта құдығы» және «каптаждық құрылыс» сияқты техникалық терминдердің анықтамасын ашады.

Кодекс жобасының 40-бабының 3-тармағындағыдай белгілі бір көлемді көрсете отырып, су ресурстарын алу тәсілдерін нақтылау, ***шахталық, құбырлы сүзгі құдықтарын, каптаждық құрылыстарды*** және орталықтандырылған пайдалану үшін пайдаланылмайтын сулы қат-қабатты бетінен бірінші тәулігіне бес текше метрден аспайтын барлық жағдайларда суды алып тастайтын ұңғымаларды пайдалану кезінде су ресурстарын алу арнайы сумен жабдықтау ұғымына жатпайтын сумен жабдықтау да таза ***техникалық сипаттамалар*** болып табылады және Кодекс жобасына енгізілуге жатпайды.

Осы тармақшаларды алып тастау ұсынылады. 40-бапта су ресурстарын алудың ең негізгі критерийі – тәулігіне бес текше метрден астам алып қою көлемі айқындалатындығына және бұл ретте қандай техникалық құрылыстардан су алу жүзеге асырылатыны маңызды емес, ең бастысы-бұл көлемнің сақталуы.

Тұтастай алғанда, жоба қолданылатын терминдердің санын негізсіз көбейтіп, олардың сәйкес келмеуіне әкелетінін атап өткен жөн. Мысалы, су қатынастары объектілері, су объектілері, су ресурстары, Су қоры және т.б. ұғымдары бір уақытта қолданылады. Бұл ретте мәтінде (25-бап) трансшекаралық су ресурстары туралы айтылады, дегенмен 1-бапта мұндай анықтама жоқ.

Жобаның 3-бабы бойынша:

Жобаның 3-бабында 16 тапсырманы атай отырып, су заңнамасының міндеттері келтірілген.

Бұл жобада анықтамасы жоқ терминдерді қолданады, мысалы, су ресурстарын интеграцияланған басқару.

Заңнаманың міндеттері жалпы түрде тұжырымдалуы керек, қайталануға және шамадан тыс нақтылауға жол бермеуі керек деп санаймыз.

Сонымен, субъектілердің құзыретін, құқықтары мен міндеттерін бекіту, сондай-ақ реттеу сияқты, бірнеше міндеттерде аталған.

Заңнаманың жекелеген міндеттерін «су қорын қорғау және пайдалану саласындағы заңдылық пен құқықтық тәртіпті нығайту» деп атауға болмайды. Заңдылық – бұл принцип, нақтырақ айтқанда, құқықтық принцип.

Осыған байланысты су заңнамасының міндеттерін қайта қарау ұсынылады.

«3-бап. Қазақстан Республикасы су заңнамасының мақсаттары мен міндеттері

2. Қазақстан Республикасы су заңнамасының міндеттері:

1) экожүйелік тәсілді және климаттың өзгеруіне бейімделуді қоса алғанда, суды басқарудың барлық аспектілерін ескере отырып, су ресурстарын интеграцияланған басқаруды дамыту;

2) бассейндік қағидат негізінде су ресурстарын сақтау мен жаңартуды қоса алғанда, су қорын басқару және қорғау;

3) су ресурстарының жай-күйін жоспарлауды, мониторингілеуді және су пайдалануды басқаруды қоса алғанда, су қорын қорғау және пайдалану мәселелерін шешуге жұртшылықты тарту;

4) шешім қабылдау үшін қажетті ақпараттың дәлдігі мен ашықтығын қамтамасыз ету үшін су ресурстары туралы деректерді жинау, өңдеу және талдау жүйелерін жақсарту;

5) басқарудың әртүрлі деңгейлері арасындағы сектораралық өзара іс-қимылды және үйлестіруді нығайту жолымен суды үнемдеудің жалпыұлттық саясатын қалыптастыру және дамыту;

6) су қатынастары объектілерінің құқықтық мәртебесін бекіту;

7) су қорын қорғау және пайдалану кезінде су қатынастары субъектілерінің құзыретін, құқықтарын, міндеттері мен жауапкершілігін бекіту;

8) су шаруашылығы құрылыстарын басқару, пайдалану және дамыту кезінде су қатынастары субъектілерінің құзыретін, құқықтарын, міндеттері мен жауапкершілігін бекіту;

9) су қорын қорғау және пайдалану саласында ғылымды дамыту және мемлекеттік басқаруға (жоспарлау, есепке алу, мониторинг, нормалау, сараптама) ғылыми негізделген тәсілді қолдануды қамтамасыз ету;

10) климаттық тұрақтылық пен бейімделуді зерттеуді қоса алғанда, су ресурстарын тұрақты басқару саласындағы зерттеулер мен әзірлемелерді қолдау;

11) су қатынастары субъектілерінің қызметін реттеу және су қорын қорғау және пайдалану саласында мемлекеттік және қоғамдық бақылауды жүзеге асыру;

12) су қорын қорғау және пайдалану саласындағы заңдылық пен құқықтық тәртіпті нығайту;

13) су қорын қорғау және пайдалану саласындағы сұранысты басқарудың экономикалық тетіктерін бекіту;

14) су қорын қорғауды қамтамасыз ету;

15) су айдындары мен су ағындарын қоса алғанда, бүлінген су экожүйелерін қалпына келтіру және оңалту жөніндегі жобаларды ілгерілету және қолдау;

16) елді мекендерді сумен жабдықтау және су бұру саласындағы қызметті реттеу, технологиялық тиімділікті арттыру есебінен су үнемдеуді қамтамасыз ету, тазартылған коммуналдық-тұрмыстық сарқынды суларды пайдалану;

17) суға байланысты табиғи және техногендік апаттарға төтеп беру және тәуекелдерді азайту жөніндегі бағдарламаларды әзірлеу және іске асыру;

18) экономика салаларының су ресурстары мен су шаруашылығы құрылыстарын пайдалануын реттеу;

19) суды тазарту, қайта өңдеу және кәдеге жарату, сондай-ақ су ресурстарының ластануын азайту үшін инновациялық технологиялар мен әдістерді дамыту және енгізу;

20) ирригация мен дренажды дамыту;

21) су ресурстарымен байланысты орнықты даму мақсаттарын ұлттық даму стратегиялары мен экономикалық даму жоспарларына интеграциялау;

22) трансшекаралық су объектілерін қорғау және пайдалану саласындағы халықаралық ынтымақтастықтың негіздерін бекіту.».

Жобаның 4 және 6-баптары бойынша:

Жобаның 4-бабы «Құқықтық актілер туралы» Заңның талаптарына сәйкес келетін су заңнамасының қағидаттарын тізімдейді.

Сонымен қатар, жоба мәтінінде әр қағидаттың мазмұнын ашқан жөн деп санаймыз. Әр қағидат үшін жеке бапты бөлудің қажеті жоқ.

Қағидаттардың мұндай құқықтық анықтамасы болмаса, олар декларация ретінде қабылдануы мүмкін.

4-бап мынадай редакцияда жазылу ұсынылады:

«4-бап. Қазақстан Республикасы су заңнамасының қағидаттары

Қазақстан Республикасында су қорын қорғау және пайдалану саласындағы қоғамдық қатынастарды құқықтық реттеу мынадай қағидаттарға негізделеді:

1) суды қоршаған ортаның ажырамас бөлігі, халықтың тіршілік әрекеті мен экономикалық даму негіздері ретінде тану;

2) бассейнді басқару: сумен жабдықтауды, су сапасын, экологиялық тепе-теңдікті және халықаралық ынтымақтастықты қоса алғанда, бассейндегі суды пайдаланудың барлық аспектілерін кешенді басқару, сондай-ақ су шаруашылығы бассейндері шегінде гидрографиялық белгілер бойынша су қорын басқару;

3) су қорын қорғаудың басымдығы: су ресурстарын басқару және су ресурстарын пайдалану су қорын сарқылудан, ластанудан және бітелуден қорғауды қамтамасыз ету шартымен жүзеге асырылуға тиіс;

4) суға әділ және тең қол жеткізу;

5) халықты ауыз сумен, кепілді саны мен сапасымен бірінші кезекте қамтамасыз ету;

6) мемлекеттің су ресурстарын пайдалану кезінде олардың экономикалық құндылығын тануы;

7) жер үсті және жерасты су ресурстарын кешенді пайдалану;

8) су үнемдеу қағидаты: су ресурстарын үнемді және тиімді пайдалану жөніндегі құқықтық және әлеуметтік-экономикалық талап су пайдалануды ғылыми негізделген нормалау, су объектілерін сарқылудан қорғау, су пайдаланудың және ластанудың барлық деңгейлеріндегі өнімсіз ысыраптарды азайту, су қатынастары субъектілерін қолда бар озық технологияларды және өзге де шараларды енгізуге экономикалық ынталандыру арқылы іске асырылады;

9) су сапасының, су ресурстарын пайдаланудың мониторингі және оларды қорғау жөніндегі шаралардың тиімділігі туралы деректерді қоса алғанда, су қорының жай-күйі туралы ақпараттың қолжетімділігі;

10) су ресурстарының жай-күйін жоспарлауды, мониторингілеуді және су пайдалануды басқаруды қоса алғанда, су қорын қорғау және пайдалану жөніндегі міндеттерді шешуге жұртшылықты тарту;

11) жобалау және құрылыс кезінде сумен жабдықтау мен су бұрудың ажырамастығы мен өзара байланыстылығы;

12) су ресурстарын басқару инфрақұрылымы мен саясатын климаттың өзгеруіне бейімдеу;

13) Қазақстан Республикасы ратификациялаған халықаралық нормалар мен халықаралық шарттар негізінде трансшекаралық суларды орнықты және әділ пайдалануды қамтамасыз ету.».

6-бапта «су қауіпсіздігі» ұғымы бекітілген. Бұл тұжырымдаманы енгізу жеткілікті негізделген болып көрінеді.

Алайда, су қауіпсіздігі ұғымы экологиялық қауіпсіздік ұғымына кіреді.

Экологиялық қауіпсіздік деп ұлттық қауіпсіздіктің құрамдас бөлігі ретінде адамның, қоғамның және мемлекеттің құқықтары мен өмірлік маңызды мүдделерінің қоршаған ортаға антропогендік және табиғи әсер ету нәтижесінде туындайтын қауіптерден қорғалу жай-күйі түсініледі (Экологиялық кодекстің 4-бабының 3-тармағы) «**Ұлттық қауіпсіздік туралы**» Заңмен (бұдан әрі – Заң) Ұлттық қауіпсіздік түрлерінің толық тізбесі айқындалған (қоғамдық, әскери, экономикалық, экологиялық, саяси, ақпараттық).

Су қауіпсіздігі экологиялық қауіпсіздіктің бір аспектісі болып табылады және суды басқаруға, таза суға қол жеткізуге және құрғақшылық пен су тасқыны сияқты су қауіпінің алдын алуға бағытталған.

Бұл ретте, жоба мәтінінде су қауіпсіздігі туралы норма жобаның басқа баптарымен ешқандай байланысы жоқ. «Су қауіпсіздігін қамтамасыз етуді» су заңнамасы міндеттерінің қағидаттарының қатарына қосу орынды деп санаймыз және егер оны ұлттық қауіпсіздіктің жекелеген түрі ретінде бөліп көрсетсек, онда заңға, оның ішінде оның түрлерінің тізбесіне өзгерістер енгізу қажет (Заңның 4-бабы) және Заңның 15-бабында елдің су қауіпсіздігін қалыптастыру, дамыту және қамтамасыз ету жөніндегі уәкілетті органның құзыретін көздеу қажет.

Жобаның 7-бабы бойынша:

Экологиялық кодекс климаттың өзгеруіне бейімделу саласындағы мемлекеттік басқарудың неғұрлым егжей-тегжейлі регламентін қамтиды (22-тарау, 312-316-баптар).

Су шаруашылығы климаттың өзгеруіне бейімделуге басымдық беретін мемлекеттік басқару салаларының бірі деп аталды (313-бап).

Жобаның 7-бабында климаттың өзгеруіне бейімделу бойынша қандай да бір нақты нақты шаралар қамтылмаған.

Бұл бапта «бейімделу стратегиясын әзірлеу», «қосымша инвестициялар бөлу», «жұмысты жақсарту», «жаңа технологияларды қолдану», «суды ұтымды пайдалану» және «жаңа су шаруашылығы инфрақұрылымын құру», яғни климаттың өзгеруіне бейімделуге қарамастан, су шаруашылығын мемлекеттік басқару шеңберінде жүзеге асырылуы тиіс барлық шаралар қарастырылған.

Дербес құқықтық жүктеменің болмауына байланысты «Құқықтық актілер туралы» Заңның 24-бабының 3-тармағына сәйкес жобаның 7-бабын алып тастау ұсынылады.

Жобаның 8-бабы бойынша:

Жоба «су шаруашылығы құрылыстарына» және «гидротехникалық құрылыстарға» тиісті дербес анықтамаларды белгілеп, береді.

Жобаның 1-бабының 5) тармақшасы «су ресурстарын пайдалануды реттеуге арналған құрылыстар (оның ішінде жер үсті көздерінің суларын алу, сақтау, тасымалдау, бөлу және коллекторлық-дренаждық суларды бұру), сондай-ақ судың зиянды әсерінен қорғауға арналған өзге де құрылыстар (су тірек, су төгетін және су шығаратын құрылыстар, су тасқынынан және жағалаулардың бұзылуынан қорғауға арналған құрылымдар)».

Жобаның 1-бабының 38) тармақшасына сәйкес «су шаруашылығы құрылыстары» деп «суды жинауға, тазартуға, сақтауға, тасымалдауға, бөлуге және коллекторлық-дренаждық суларды бұруға арналған құрылыстар мен құрылғылар» түсініледі.

Бұл анықтамаларды салыстыру «гидротехникалық құрылыстар» ұғымы кеңірек екенін көрсетеді. Оған «суды жинауға, тазартуға, сақтауға, тасымалдауға, таратуға және коллекторлық-дренаждық суларды бұруға» арналған барлық құрылыстар, яғни барлық су шаруашылығы құрылыстары, сондай-ақ судың зиянды әсерінен қорғауға арналған басқа да құрылыстар (су тірек, су төгетін және су шығаратын құрылыстар, су тасқыны мен қираудан қорғауға арналған құрылыстар жағалау).

«Ішкі су көлігі туралы» Қазақстан Республикасының Заңында гидротехникалық құрылыстардың жалпы ұғымы жоқ, бірақ олардың кейбіреулері – айлақтар мен кеме жүретін шлюздер деп (1-баптың 1) және 16) тармақшаларында аталады.

Гидротехникалық құрылыстар ұғымы кеңірек болғанымен, жоба су қатынастарының объектілеріне тек су шаруашылығы құрылыстарын жатқызады. Су шаруашылығы құрылыстарына меншік құқығы жеке реттеледі (жобаның 10-бабы) және т. б.

Осыған байланысты гидротехникалық құрылыстар неге су қатынастары объектілеріне жатпайды деген сұрақ туындайды, әсіресе жоба нормаларының едәуір бөлігі гидротехникалық құрылыстарға қатысты қатынастарды реттеуге, соның ішінде оларды уақытша басқаруды енгізуге бағытталған.

Сонымен қатар, жобаның 64-бабында **гидротехникалық құрылыстардың** тізілімі Су ресурстарының ұлттық ақпараттық жүйесінің бөлігі болып табылатындығы анықталды.

Су қатынастарының объектілері ретінде гидротехникалық құрылыстар туралы айту орынды деп санаймыз.

Жобаның 9-бабы бойынша:

Жобаның 9-бабының ережелері Қазақстан Республикасы Конституциясының нормаларына сәйкес келмейді. Конституцияның 6-бабының 3-тармағында «жер және оның жер қойнауы, су, өсімдіктер мен жануарлар әлемі, басқа да табиғи ресурстар халыққа тиесілі» деп белгіленеді. Осылайша, Қазақстан халқына «су қоры» емес, «су» тиесілі. Табиғи ресурстарға меншік құқығы олардың бастапқыда ел халқына тиесілі екендігін болжайды (топырақ құқығы) және мемлекеттік органдардың әрекетіне немесе әрекетсіздігіне тәуелді болмауы керек (су ресурстарын кадастрға қосу арқылы).

«Судың» халыққа тиесілі болуы су қорының құрамына белгілі бір суларды қосу фактісіне байланысты бола алмайды.

Бұл Қазақстан Республикасының Конституциясын тікелей бұзу болып табылады. Өйткені су, табиғи ресурс сияқты, Қазақстан халқына тиесілі.

«Су» ұғымы H_2O химиялық затын ғана емес, оның табиғатта және адам әрекетінде қолданудың әртүрлі формалары мен контексттерін де қамтиды. Оған мыналар кіреді: жер үсті сулары, жер асты сулары, атмосфералық сулар, мұздықтар мен қар жамылғылары, техникалық су, ауыз су.

Салыстыру үшін жерге меншік туралы норманы (Қазақстан Республикасындағы жер Қазақстан халқына тиесілі) – 3-бапты және жер қоры туралы норманы (1-бап) немесе «Жер және оның қойнауы, су, өсімдіктер мен жануарлар дүниесі» нормасы қамтылған Азаматтық Кодекстің 193-бабын қамтитын Жер кодексін көрсетуге болады. басқа да табиғи ресурстар Қазақстан халқына тиесілі.».

Жобаның 9-бабының 2-тармағы декларативті болып табылады.

Жобаның 9-бабының 3-тармағы қолданыстағы заңнамаға қайшы келеді. «Айналым» дегеніміз – бұл белгілі бір объектіге қатысты жасалған барлық мәмілелер. Атап айтқанда, оларға осы объектіні пайдалану құқығын беру жөніндегі мәмілелер жатады. Сондай-ақ, жобаның 11-бабының 3-тармағы 5-тармағына қайшы келеді, оған сәйкес ерекше стратегиялық маңызы жоқ су шаруашылығы құрылыстары жалға және сенімгерлік басқаруға берілуі мүмкін. Осылайша, су қоры мен су қорының жерлеріне қатысты барлық мәмілелерге мүлдем тыйым салынады деп айтуға болмайды. Су қоры жерлерінің бір бөлігінде қаралып отырған норма жер кодексіне тікелей қайшы келеді, ол су қоры жерлерінің құрамындағы жер учаскелері кейбір жағдайларда азаматтар мен мемлекеттік емес заңды тұлғалардың жеке меншігінде болуы мүмкін екенін тікелей көздейді (Жер кодексінің 133-бабының 2 және 3-тармақтары).

Жобаның 9-бабының 4-тармағы, ең алдымен, заңды түрде дұрыс емес болып табылады. Меншік құқығы тек жермен ғана емес, азаматтық және су заңдарымен де реттеледі.

Меншіктің су қатынастары экономиканың барлық салаларында өндірістің негізгі құралы ретінде су ресурстарын иеленуге, пайдалануға және билік етуге байланысты пайда болады және дамиды.

Бұдан басқа, су қатынастарының қай бөлігінде өзге де заңнамалық актілердің нормаларымен реттелетінін көрсету үшін 9-баптың 4-тармағының нормасын жобаның 5-бабына ауыстырған жөн. Бұл тәсіл басқа заңнамалық актілерде де қолданылады. Мысалы, Жер кодексінің 6-бабында («Жер заңнамасы») қандай қатынастар арнайы заңнамамен, азаматтық заңнамамен реттелетіні көрсетілген (6-баптың 2, 4-тармақтары). Жер қойнауы және жер қойнауын пайдалану туралы Кодекстің 1-бабында азаматтық заңнаманы қолдану тәртібі және т. б. регламенттеледі.

Баяндалғанға байланысты жобаның 9-бабы мынадай редакцияда жазылуы ұсынылады:

«9-бап. Су меншігі

Қазақстан Республикасындағы су Қазақстан халқына тиесілі. Қазақстан халқының атынан оларға меншік құқығын мемлекет жүзеге асырады.».

Жобаның 10-бабы бойынша:

Баптың 5-тармағы бойынша нақты қандай уәкілетті орган паспорт нысанын бекітетіні белгісіз, өйткені уәкілетті органдардың құзыреттерінде мұндай норма көзделмеген. Сонымен қатар, нормалардың шамадан тыс нақтылануын болдырмау мақсатында баптың 5-тармағын алып тастау және заңға тәуелді акт деңгейінде көздеу ұсынылады.

Жобаның 11-бабы бойынша:

Бапта «ерекше стратегиялық маңызы бар» су шаруашылығы құрылыстары туралы айтылады.

Сонымен қатар, Азаматтық кодекстің 193-1-бабында қазақстандық қоғамның орнықты дамуы үшін әлеуметтік-экономикалық маңызы бар, иелену және (немесе) пайдалану және (немесе) оған билік ету Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігінің жай-күйіне әсерететін мүліктің жекелеген түрлері (оның ішінде су шаруашылығы құрылыстары) **стратегиялық объектілерге** жатқызылған, оларға ерекше құқықтық режим орнатылған.

Қате түсіндірулерді болдырмау үшін дәл осы терминологияны ұстанған жөн.

Осы бапта «жалға және сенімгерлік басқару» сөздерін «жалға немесе сенімгерлік басқару» сөздерімен ауыстыру ұсынылады, өйткені бұл шарттың екітүрлі түрі.

«***Қалаларды*** сумен жабдықтауды қамтамасыз ететін су тарту құрылысжайлары, сорғы станциялары, су құбырын тазарту құрылысжайлары мемлекеттік меншікте болады, иеліктен шығарылуға жатпайды және Қазақстан Республикасы Үкіметінің шешімі бойынша жалға және сенімгерлік басқаруға берілуі мүмкін» деген 3-тармақ бойынша: неге елді мекендердің бірғана түрі бөлінгені және бұдан әрі елді мекендердің

басқа түрі ауылдық елді мекен туралы айтылмайтыны түсініксіз («Қазақстан Республикасының әкімшілік-аумақтық құрылысы туралы» Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес елді мекендер қалалық және ауылдық болып бөлінеді); олар мемлекеттік меншікте бола ма, иеліктен шығарылуға жатады ма және жалға және сенімгерлік басқаруға беру кімнің құзыретіне кіретіні анық емес.

Бұдан басқа, 3-тармақта құрылыстардың түрлерін көрсеткен кезінде **су бұру емес** қалаларды сумен жабдықтау туралы айтылады, ал Жобаның 86-бабында «1. Елді мекендердің сумен жабдықтау және су бұру жүйелері елді мекендердің тіршілігін қамтамасыз етудің ажырамас кешені болып табылады.»- деп көрсетілген.

Жалпы, терминологияны біріздендіру және 11-баптың ережелерін құрылымдау қажет.

Жобаның 12-бабы бойынша:

Жобаның 12-бабында су шаруашылығы құрылысын жекеменшік, жалға алу немесе сенімгерлік басқару құқығы «осы Кодекстің 66-бабында» көзделген жағдайларда және тәртіппен шектелуі мүмкін деп көзделген.

Бұл ретте, Жобаның 66-бабында құқықтарды шектеу туралы емес, уақытша мемлекеттік басқаруды енгізу көрсетілген. Бұдан басқа, егер Жобаның 12- бабы «су шаруашылығы құрылыстарына» қатысты болса, Жобаның 66-бабы гидротехникалық құрылыжайларға қатысты.

Осыған байланысты Жобаның 12-бабында «осы Кодекстің 66-бабында» деген сөздерді «Қазақстан Республикасының заңдарында» деген сөздермен ауыстыру ұсынылады.

Жобаның 13-бабы бойынша:

Жобаның 13-бабында су объектілерінің түрлері және жіктеу берілген.

Неліктен су объектілерінің түрлері туралы бап су қатынастары объектілері туралы 2-тарауға емес, суд пайдалану құқығы туралы 3-тарауға енгізілгені түсініксіз.

13-баптың атауынан «және оларды пайдалану құқығы» деген сөздерді алып тастау ұсынылады, өйткені бап су объектілерін пайдалану құқығын жүзеге асыруды регламенттемейді.

13-баптың 8-тармағында «егер Қазақстан Республикасының заңнамасында өзгеше көзделмесе, барлық су объектілері ортақ пайдаланылатын объектілер болып табылады» деп көзделген. Бұл режим жалғыз мүмкін режим болмағандықтан (заңнамада өзгеше көзделуі мүмкін), «барлық» сөзін алып тастау ұсынылады.

Сонымен қатар, бұл нормада «ортақ пайдалану» деп не түсінілетіні белгісіз. Бұл анықтаманың жалпы су пайдалану құқығына, су сервитуттарына және т. б. қандай қатысы бар?

Жобаның 14-бабы бойынша:

Жобаның 14-бабы суды пайдалану құқығының түрлерін белгілейді.

Атап айтқанда, 2-тармақ субъектілер шеңбері бойынша бөлінетінін белгілейді:

- 1) ортақ су пайдалану құқығы;
- 2) арнайы су пайдалану құқығы;
- 3) бірлесіп немесе оқшауланған су пайдалану құқығы.

Бұл ретте, ортақ және арнайы су пайдалану субъектілер бойынша емес, құқықтық режим бойынша бөлінеді, арнайы су пайдалану құқығы рұқсаттың болуын талап етеді.

Осы баптағы «ортақ су пайдалану құқығы адам дүниеге келген сәттен бастап туындайды және оны қандай да бір себептермен иеліктен шығаруға немесе тоқтатуға болмайды» деген абзацты алып тастау ұсынылады.

Жобаның 14-бабының 4-тармағында «мемлекеттік органдар мемлекеттің ұлттық қауіпсіздігі мен қорғанысын, халықтың денсаулығын, қоршаған ортаны, тарихи-мәдени мұраны қорғауды қамтамасыз ету мақсатында, сондай-ақ су аз жылдары және табиғи және техногендік сипаттағы төтенше жағдайлар кезінде ортақ су пайдалануды шектеуі немесе тыйым салуы мүмкін» екендігі көзделген. Бұл жағдайда жалпыға ортақ суды пайдалану құқығын шектеу туралы айтылады. Сондықтан Қазақстан Республикасының Конституциясында белгіленген құқықтарды шектеу критерийлері қолданылуы тиіс. Конституцияның 39-бабының 1-тармағында адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтары конституциялық құрылысты қорғау, қоғамдық тәртіпті, адамның құқықтары мен бостандықтарын, халықтың денсаулығы мен имандылығын қорғау мақсатында қажетті шамада ғана және тек заңдармен шектелуі мүмкін екендігі белгіленген. Осылайша, Жобаның 14- бабы 4-тармағының нормасы Конституцияның ережелерімен келіспейді.

Сонымен қатар, заңнамада «тарихи-мәдени мұра» термині емес, «тарих, археология, сәулет, қала құрылысы, өнер, ғылым, техника, эстетика, этнология, антропология, әлеуметтік мәдениет тұрғысынан қызығушылық туғызатын, тарихи процестер мен оқиғалар нәтижесінде пайда болған, өздерімен байланысты бейнелеу, мүсін, қолданбалы өнер, ғылым, техника туындылары және материалдық мәдениеттің өзге де заттары бар жылжымайтын объектілер» түсінілетін «тарихи-мәдени мұра объектілері» термині («Тарихи-мәдени мұра объектілерін қорғау және пайдалану туралы» Қазақстан Республикасының 2019 жылғы 26 желтоқсандағы № 288-VI Заңы) қолданылады. Жалпы ортақ суды пайдалануды шектеу жылжымайтын объектілерді қалай «қамтамасыз ете» алатыны белгісіз.

Қарастырылып отырған нормада мағынасы анық емес терминдер де қолданылады, мысалы – «су аз жылдар».

Баяндалғанға байланысты Жобаның 14-бабының 4-тармағын алып тастау ұсынылады.

Осы бапқа сәйкес субъектілердің 3 тобы бөлінеді. Бұл ретте арнайы су пайдалану құқығы жобаның 5-тарауының 4-параграфымен жеке регламенттеледі, оған 6 бап арналады, ал бұдан әрі оқшауланған пайдалану құқығына қатысты нормалар көзделмеген. Осыған байланысты, мысалы, Беларусь Республикасының халықаралық тәжірибесін ескере отырып, нормаларды қосу ұсынылады.

Баптың 3-тармағында жеке және заңды тұлғалардың ортақ су пайдалану су объектілеріне халықтың қол жетімділігін тосқауылдарды, күзет пункттерін, **тыйым салатын белгілерді орнату жолымен шектеуге тыйым салынады.**

Тыйым салу белгілі бір құқықтық нормаларды белгілеу арқылы жүзеге асырылады.

Шешімді мемлекеттік органдар қабылдамайды, олар тек тиісті нормативтік актілердің талаптарын іске асырады, орындайды.

Алайда, тыйым салу белгілерін орнату механизмі, қандай қашықтықта және жағалау жиегінің бойында ма, деңгейі және басқа мәліметтер нақтыланбаған. **Сондықтан барлық рәсімдік сәттерді заңға тәуелді акттер деңгейінде көрсету ұсынылады.**

4-тармақтың екінші абзацында *«шектеулер мен тыйым салулар туралы ақпарат бұқаралық ақпарат құралдарында жариялануға тиіс»* деп көзделген. «Бұқаралық ақпарат құралдары туралы» Заңда БАҚ деп мерзімді баспасөз басылымы, теле -, радиоарна, киноқұжаттама, дыбыс-бейне жазбасы және **интернет-ресурстарды** қоса алғанда, бұқаралық ақпаратты мерзімді немесе үздіксіз жария таратудың басқа да нысаны түсініледі.

Қазіргі уақытта «бұқаралық ақпарат құралдары» ұғымы «Бұқаралық ақпарат құралдары туралы» Заң жобасында тарылып, «желілік басылым» деген жаңа ұғым енгізілуде. Осыған байланысты редакция пысықтауға, нақтылауға жатады.

Жобаның 15-бабы бойынша:

Жобаның 15-бабында су пайдаланушылардың құқықтары мен міндеттері көрсетілген. Аталған құқықтар мен міндеттердің көпшілігі жалпы немесе декларативті сипатқа ие – «өз құқықтарының сақталуын талап ету» құқығы, «өз құқықтарын қорғау» құқығы және т. б. немесе «сақтау», «жол бермеу» міндеті және т. б.

Бұдан басқа, Жобада «Су қатынастары субъектілерінің құқықтары мен міндеттері» 7-тарауы болған кезде су пайдаланушылардың құқықтары мен міндеттері туралы норманың 3-тарауға неге байланысты енгізілгені белгісіз. Сонымен қатар, су пайдаланушылардың белгілі бір қатынастардағы құқықтары мен міндеттері жобаның бірқатар баптарында бекітілген. Мысалы, Жобаның 115-бабының 2-тармағында «балық шаруашылығын жүргізу, балық

ресурстары мен басқа да су жануарларын аулау үшін пайдалануға су объектілері немесе олардың бөліктері берілген» жеке және заңды тұлғалардың міндеттері бекітілген.

Баяндалғанға байланысты жобаның 15-бабын алып тастау ұсынылады.

Жобаның 16-бабы бойынша:

Жобаның 16-бабы «су сервитутын» реттеуге арналған.

Бұл ретте, осы баптың нормалары бір-біріне де, «бөтеннің жылжымайтын мүлкін шектеулі түрде нысаналы пайдалану құқығы» секілді сервитуттың («Азаматтық кодекстің 195-бабы 1-тармағының 3-1) тармақшасы) жалпы ұғымына да қайшы келеді.

Мәселен, Жобаның 2-тармағы «жалпыға ортақ пайдаланылатын су объектілерін кез келген адам пайдалана алады, бұл жағдайда жария су сервитуты су объектісін пайдалану құқығының ажырамас бөлігі болып табылады» деп белгілейді.

Бұл қандай «бұл жағдай» туралы екені белгісіз. Сервитуттың қалай басқа пайдалану құқығы екендігі де түсініксіз (яғни «нысанды пайдалану құқығы» «бөтеннің пайдалану құқығының ажырамас бөлігі болуы мүмкін).

Жобаның 17-бабы бойынша:

1-тармақта «Қазақстан Республикасының Президенті,» деген сөздерді алып тастау ұсынылады, өйткені Қазақстан Республикасының Президенті Қазақстан Республикасының Конституциясына және конституциялық заңдарына сәйкес салалық мемлекеттік басқаруды жүзеге асырмайды.

17-баптың 2-тармағында басқару деңгейлері туралы айтылады, Олар баптың мәнін ескере отырып, мемлекеттік басқару деп түсінілуі керек.

Осыған байланысты «мемлекетаралық» басқару деңгейі деп аталатын 2-тармақтың 1) тармақшасын алып тастау ұсынылады.

Су ресурстарын мемлекетаралық пайдалану және қорғау мәселелері Жобаның 13-тарауының нормаларында көзделгендей Қазақстан Республикасының халықаралық шарттары негізінде регламенттелуге тиіс.

2) тармақшадағы «мемлекеттік» деген сөз «республикалық» деген сөзбен ауыстырылсын.

Мемлекеттік органдар су қорын қорғау және пайдалану жөніндегі іс-шараларды жүзеге асыру үшін жұртшылықты тарта алатынын белгілейтін 17-баптың 4-тармағын оның белгісіздігі мен декларативтілігіне байланысты алып тастау ұсынылады.

Жұртшылықтың нақты нысандарға қатысуы (қоғамдық бірлестік, ұсыныстар бағыты және т.б.) жобаның өзге де баптарында көзделген.

Жобаның 19-бабы бойынша:

Жобаның 19-бабы «Қазақстан Республикасы Үкіметінің жанындағы консультатциялық-кеңесші орган» болып табылатын Қазақстанның Су кеңесінің өкілеттігін көздейді. Су кеңесінің қызметі «ұсыныстар мен ұсынымдарды әзірлеумен» шектеледі.

Су кеңесінің болуы Президенттің Үкімет жанындағы консультатциялық - кеңесші органдарды қысқартуға бағытталған «Мемлекеттік аппарат қызметін бюрократиядан арылту жөніндегі шаралар туралы» 2022 жылғы 13 сәуірдегі № 872 жарлығының талаптарына қайшы келетін сияқты.

Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің 2022 жылғы 9 наурыздағы № 47-ө өкімімен Қазақстанның су кеңесі құрылды.

Алайда, «Қазақстан Республикасының Үкіметі туралы» Конституциялық Заңның 10-бабына сәйкес Республика Үкіметі Республика Конституциясының, заңдарының, Президент актілерінің, өзге де нормативтік құқықтық актілердің негізінде және оларды орындау үшін нормативтік және жеке қаулылар шығарады.

Осыған байланысты Су кеңесін құру, ол туралы ережені және дербес құрамды бекіту Үкіметтің қаулысымен бекітілуге тиіс.

Бұдан басқа, 26-бапқа сәйкес Республика Үкіметі жанындағы консультативтік-кеңесші органдар Үкіметтің құзыретіне жатқызылған мәселелер бойынша **ұсыныстады талдап жасау үшін** құрылады. Үкімет жанындағы консультативтік-кеңесші органдардың шешімдері **ұсынымдық сипатта болады.**

Жоғарыда айтылғандардың негізінде 19-баптың 4-тармағында Қазақстан Су кеңесі шешімдерінің ұсынымдық сипаты туралы көрсету қажет.

Жобаның 20-бабы бойынша:

Жобаның 20-бабының 1-тармағы уәкілетті органның функцияларын көрсетеді, ал 2-тармағы «уәкілетті органның ведомствосы өз қызметін уәкілетті орган белгілеген құзырет шегінде жүзеге асырады» деп белгілейді.

«Қазақстан Республикасының Үкіметі туралы» Конституциялық Заңның 24-бабының 4 және 6-тармақтарында «ведомство Республиканың орталық атқарушы органының құзыреті шегінде реттеу, іске асыру және бақылау-қадағалау функцияларын жүзеге асыра алады» деп белгіленгендіктен, 2-тармақтың нормасы артық деп санаймыз, сондай-ақ ведомство құзыреті шегінде орталық атқарушы органның стратегиялық функцияларын орындауға қатысу және «құзыретін және өзге мемлекеттік органдармен өзара іс-қимыл жасау тәртібін құрылымына осы ведомство кіретін орталық атқарушы органның басшысы айқындайды».

Мұнда да қазіргі уақытта «Қазақстан Республикасының Мемлекеттік басқару жүйесін одан әрі жетілдіру жөніндегі шаралар туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2023 жылғы 1 қыркүйектегі № 318 Жарлығына сәйкес дербес орталық атқарушы орган – Су ресурстары және ирригация министрлігі құрылғанын есте ұстаған жөн.

Бұған дейін су ресурстарын басқаруды Экология және табиғи ресурстар министрлігі құрамындағы Комитет жүзеге асырған болатын. Мұндай жағдайларда уәкілетті органның (Министрліктің) және уәкілетті органның (комитеттің) ведомствосының құзыретін жеке бөлген дұрыс.

Атап айтқанда, бассейндік инспекциялар уәкілетті орган **ведомствосының** аумақтық бөлімшелері болып табылды, ал Жобада олардың уәкілетті органның бөлімшелері болып табылатындығы бекітіледі.

Осыған байланысты 20-бапта, сондай-ақ жобаның басқа да баптарында «уәкілетті органның ведомствосы» аталуын алып тастау ұсынылады.

Сонымен қатар, уәкілетті органның бірнеше ведомстволары болуы мүмкін.

Бір мезгілде Жоба мәтінінде «уәкілетті орган» деген 50-ден астам сөз тіркесі бар, оның ішінде уәкілетті мемлекеттік орган әзірлейтін (келісетін) заңға тәуелді нормативтік құқықтық актілерді көрсете отырып, 20-дан астам сілтеме нормалары бар.

Бұл ретте, Заң жобасының пакетінде әзірлеуші - Су ресурстары және ирригация министрлігі Заңға тәуелді нормативтік құқықтық актілердің 26 жобасын ұсынды.

Алайда, жобаның 20-бабында Кодекстің бүкіл мәтініне шашыраңқы емес, бір бапта жазылуы тиіс болған кезде заңға тәуелді НҚА әзірлеу, бекіту немесе келісу жөніндегі уәкілетті органның барлық өкілеттіктері көрсетілмеген.

Мәселен, Жобаның 20-бабында уәкілетті органның мынадай функциялары қамтылмаған:

- республикалық меншіктегі су шаруашылығы құрылыстарының тізбесін жүргізу (10-бап);

- су объектілері мен су ресурстарына мемлекеттік мониторинг жүргізу (31-бап);

- мемлекеттік су кадастрын жүргізу (32-бап);

- су пайдалану лимиттерін белгілеу (35-бап);

- су қорын қорғау және пайдалану саласындағы ең үздік технологиялардың тізбесін әзірлеу (53-бап);

- су қорын қорғау және пайдалану саласындағы қоғамдық бірлестіктерді аккредиттеу (57-бап);

- гидротехникалық құрылыстардың тізілімін жүргізу (64-бап);

- су қорын қорғау және пайдалану саласындағы коммерциялық емес ұйымдардың тізбесін қалыптастыру (57-бап);

- суды бастапқы есепке алу қағидаларын бекіту (35-бап);

- су қоймаларының су ресурстарын пайдаланудың үлгілік қағидаларын және су қоймаларын техникалық пайдалану мен абаттандыру қағидаларын бекіту (116-бап);

- гидротехникалық құрылыстардың қауіпсіздігі саласындағы жұмыстарды жүргізу құқығына ұйымдарды аттестаттаудан өткізу (65-бап);

- ауыз сумен жабдықтаудың резервтік көздерін күзетудің және бақылаудың арнайы режимін белгілеу (84-бап).

Біздің ойымызша, әзірлеуші қасақана уәкілетті органның өкілеттіктері мен міндеттерін бір бапта шоғырландырмай, бүкіл құжатқа таратады. Бұл құзыреттерді көрсетуге фрагменттелген көзқарасты көрсетеді және мемлекеттік органның жауапкершілігінің толық көлемі мен шекараларын түсінуді қиындатады.

Сондай-ақ, мемлекеттік органның заңға тәуелді актілерді бекіту жөніндегі өкілеттіктері бір немесе бірнеше нақты баптарда нақты және біржақты анықталудың орнына Жобаның бүкіл мәтініне таратылғанын атап өткен жөн. Бұл шатасуды тудырады және берілген органның құзыреттілік саласын түсінуді қиындатады.

Мұндай түсініксіздіктерді жою және мемлекеттік органның өкілеттіктерін неғұрлым нақты тұжырымдауды қамтамасыз ету үшін Кодекс жобасына тиісті түзетулер мен толықтырулар енгізуді қарастыру ұсынылады. Бұл органның өкілеттіктерін анықтауға және нақтылауға және заңнаманы түсіндіруде ықтимал проблемалар мен түсініксіздіктердің алдын алуға мүмкіндік береді.

Жобаның 21-бабы бойынша:

Жобаның 21-бабында және басқа баптарда бассейндік инспекцияларды белгілеу үшін бірыңғай терминология әзірленуі керек. Баптың тақырыбында олар «су қорын қорғау және пайдалану саласындағы бассейндік су инспекциялары», 1- тармақта «су ресурстарын қорғау және пайдалануды реттеу жөніндегі бассейндік инспекциялар» деп аталады. 1-тармақта бұдан әрі «бассейндік инспекциялар» термині қолданылатыны, ал 2-тармақта тағы да «бассейндік су инспекциясы» туралы айтылатыны көрсетіледі. Дәл осы термин жобаның көптеген басқа баптарында қолданылады.

Сонымен қатар, баптың тақырыбында бассейндік инспекциялардың «міндеттері» туралы, ал мәтінде тек бір, негізгі тапсырма туралы айтылады.

Жобаның 22-бабы бойынша:

Жобаның 22-бабы өзге уәкілетті органдардың құзыретін толық көлемде көрсетпейді. Сонымен қатар, жобаның бүкіл мәтіні бойынша өз құзыреті шегінде басқа мемлекеттік органдардың функциялары көрсетілген нормалар келтіріледі.

Мәселен,: су айдындарындағы қауіпсіздік қағидаларын бекіту жөніндегі ***азаматтық қорғау саласындағы уәкілетті органның***, сел қаупі бар өңірлердегі су объектілеріне мемлекеттік мониторинг жүргізудің (72-бап); магистральдық құбырлар арқылы су беру жөніндегі реттеліп көрсетілетін қызметтерді көрсету бойынша өнім беруші мен тұтынушы арасында жасалатын үлгі шартты бекіту жөніндегі табиғи ***монополиялар саласындағы***

уәкілетті органның және (немесе) арналарға (51-бап); өндірістік бақылау барысында алынған, су пайдаланушылар ұсынатын суды алу, пайдалану және су бұру туралы статистикалық ақпаратты қалыптастыру көзі болып табылатын әкімшілік деректерді жинау жөніндегі мемлекеттік статистика саласындағы уәкілетті органның (60-бап); өз құзыреті шегінде су қорын қорғау және пайдалану саласындағы нормалау жөніндегі *қоршаған ортаны қорғау саласындағы уәкілетті органның* (33-бап) функциялары көрсетілмеген.

Жоғарыда баяндалғандардың негізінде жобаның 22-бабында өзге уәкілетті органдардың барлық функцияларын көрсету немесе толығымен алып тастау ұсынылады.

Жобаның 23-бабы бойынша:

Әр түрлі деңгейдегі жергілікті өкілді және атқарушы органдардың құзыреті жобаның бүкіл мәтіні бойынша белгіленеді.

Осыған байланысты жобаның 23-бабының редакциясын «Қазақстан Республикасындағы жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы» Заңның 6 және 27-баптарына сәйкес келтіру қажет.

Мәселен, мысалы, «Қазақстан Республикасындағы жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы» Заңның 27-бабы облыс, республикалық маңызы бар қаланың, астананың әкімдігінің мынадай құзыретін белгілейді

1) тиісті әкімшілік-аумақтық бірлік шегінде жергілікті маңызы бар міндеттерді шешуді қамтамасыз ететін реттеу, іске асыру және (немесе) бақылау функцияларын жүзеге асырады;

7-1) елді мекендер үшін жерасты суларына іздестіру-барлау жұмыстарын ұйымдастырады және жүргізеді;

8-1) Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес су қатынастарын реттеуді жүзеге асырады;

Бұл ретте, елді мекендер үшін жерасты суларына іздестіру-барлау жұмыстарын жүргізу жөніндегі функциялар уәкілетті органның (20-бап 1-тармақтың 9-тармақшасы). Министрліктің өзі бұл жұмыстарды жүргізбейді, дәлірек айтсақ, өткізуді «ұйымдастырады» деп санаймыз.

Министрлік немесе облыстың, республикалық маңызы бар қаланың, астананың әкімдігі бұл жұмыстарды тек *елді мекендер* үшін ғана жүргізеді ме деген сұрақ туындайды,? Бұл жұмыстарды елді мекендерден тыс, кенттерден тыс жерде кім жүргізеді?

Осыған байланысты, жобаның 23-бабында су пайдалану саласындағы барлық деңгейдегі жергілікті атқарушы және өкілді органдардың құзыретін толық егжей-тегжейлі ашып көрсету, сондай-ақ «Қазақстан Республикасындағы жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы» Заңға тиісті түзетулер енгізу қажет.

Жобаның 24-бабы бойынша:

Жобаның 24-бабы облыстардың, **республикалық маңызы бар қалалардың**, астананың жергілікті атқарушы және өкілді органдарының құзыретін белгілейді.

Сонымен қатар, жобаның 85-бабының 4-тармағында қала аудандарында, аудандық маңызы бар қалаларда, **кенттерде, ауылдарда, ауылдық округтерде** сумен жабдықтауды өз құзыреті шегінде осы аумақтардың әкімдері ұйымдастыратыны атап өтіледі.

Алайда, «Қазақстан Республикасының әкімшілік-аумақтық құрылысы туралы» Заңда ауылдар – халық саны кемінде 50 адам болатын елді мекендер, ал кенттер – халық саны кемінде 3 мың адам болатын елді мекендер деп белгіленеді. Сондай-ақ, кенттерге емдік маңызы бар жергілікті жерде орналасқан, халық саны кемінде 2 мың адамнан тұратын елді мекендер теңестіріледі, олардың ішінен жыл сайын емделуге және демалуға келушілер саны кемінде жартысын құрайды. Оларға сондай-ақ азаматтардың жазғы демалыс орындары болып табылатын саяжай кенттері жатады, онда ересек халықтың кемінде 25 пайызы үнемі ауыл шаруашылығымен айналысады.

Сонымен қатар, «Қазақстан Республикасындағы жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы» Заңның 6-бабының 5-тармағы облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың және астананың мәслихаттары коммуналдық қалдықтарды (қатты тұрмыстық қалдықтарды, кәріздік тазарту құрылысжайларының тұнбасын) көмгені, жер үсті көздерінің су ресурстарын пайдаланғаны, орманды пайдаланғаны, ерекше қорғалатын табиғи аумақтарды пайдаланғаны үшін Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес төлемақы мөлшерлемелерін бекітеді.

Осыған байланысты, жобаның 24-бабында су пайдалану саласындағы барлық деңгейдегі жергілікті атқарушы және өкілді органдардың құзыретін толық ашу, сондай-ақ «Қазақстан Республикасындағы жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы» Заңға тиісті түзетулер енгізу қажет.

Жобаның 25-бабы бойынша:

Жобаның 25-бабының 2-тармағына сәйкес Бас жоспар ағымдағы және болжанып отырған әлеуметтік-экономикалық, демографиялық, экологиялық, климаттық және өзге де жағдайларды ескеріп, су ресурстарын, оның ішінде трансшекаралық ресурстарды бағалау мен болжауды және оларды пайдалануды қамтиды.

«Оның ішінде трансшекаралық» тіркесі су ресурстарына қатысты, алайда ұғымдық аппаратта трансшекаралық су объектілері ұғымы белгіленген, бірақ трансшекаралық су ресурстары ұғымы жоқ.

«Су ресурстарын бағалау» және «су ресурстарын болжау» тұжырымдамалары толық түсінілмеген және кешенді зерттеуді қамтиды.

Су ресурстарын бағалау су ресурстарының ағымдағы жағдайын талдауды, олардың көлемін, сапасын, қолжетімділігін, сондай-ақ оларға әртүрлі факторлардың (климаттық, экономикалық, экологиялық) әсерін зерттеуді қамтуы мүмкін.

Су ресурстарының болжамы әртүрлі факторларды ескере отырып, су ресурстарының болашақ жағдайын бағалауды қамтиды: климаттың өзгеруі, демографиялық жағдай, экономикалық даму, технологиялық өзгерістер, су ресурстары саясаты және басқалар. Бұл әртүрлі сценарийлерді модельдеуді және олардың су ресурстарына ықтимал әсерін қамтуы мүмкін.

Осылайша, бұл екі тұжырым да су ресурстарын зерттеу мен басқарудың кешенді тәсілін ұсынады.

Осыған байланысты жоғарыда аталған ұғымдарды қолдануда біркелкілікті енгізу қажет.

Жобаның 35-бабы бойынша:

35-баптың 6-тармағында су аз жылдары кепілдендірілген қамтамасыз етуге есептелген ***өнеркәсіптік кәсіпорындарды сумен жабдықтау***, суы аз жылдары кепілдендірілген қамтамасыз етуге есептелген суармалы егіншілік және су бойынша орташа жылы кепілдендірілген қамтамасыз етуге есептелген көлтабандап (лиманды) суару ауыз сумен жабдықтаудан кейінгі ***басымдық*** болып табылатыны атап өтіледі.

Ауыз сумен жабдықтаудан кейін суды пайдаланудың ***басым бағыттарының тәртібі*** қандай ***критерийлерге*** сәйкес ***қалай және кім анықтайды*** деген сұрақ туындайды. Экономикалық тұрақтылықты, қоғамдық әл-ауқатты және азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін осы секторлардың маңызы қандай?

Бұл сұрақтың жауабы белгілі бір бассейндің географиялық ерекшеліктері, оның экологиялық жағдайы, су пайдаланушылардың қазіргі қажеттіліктері және т.б. сияқты көптеген факторларға байланысты болуы мүмкін.

Дегенмен, суды пайдалану лимиттерін реттеу процесінде кейбір жалпы принциптерді белгілеу маңызды. Суды пайдалану лимиттерін азайтудың нақты пайызын анықтауды белгілі бір аймақтағы немесе бассейндегі су ресурстарын басқаруға жауапты уәкілетті органның немесе жергілікті органның қалауы бойынша қалдыру орынды болуы мүмкін.

Су пайдалану лимиттерін азайтудың нақты пайызы туралы шешім кешенді талдау және су ресурстары, экология саласындағы сарапшылармен консультация негізінде, сондай-ақ мүдделі тараптардың, оның ішінде су пайдаланушылар мен қоғамдық ұйымдардың пікірін ескере отырып қабылдануы мүмкін.

Сонымен қатар, жобаның 35-бабы Кодекс жобасының баптарымен сәйкес келуі керек, өйткені ***«су аз жылдар»*** және ***«орта су жылдары»*** ұғымдарынан басқа ***«су бойынша орташа жыл»*** деген жаңа ұғым енгізіледі.

Жобаның 36-бабы бойынша:

Жобаның 36-бабы жер үсті су объектісінің экологиялық әлеуетін бағалауға арналған ***су сапасын жіктеудің бірыңғай жүйесінің*** қызметін сапа класын және су пайдаланудың рұқсат етілген түрлерін айқындау жолымен реттейді.

Сонымен қатар, баптың редакциясы осы жүйені кім бекітетінін, қандай мемлекеттік орган ақпараттық жүйені мониторингтеуді және өзектендіруді жүзеге асыратынын көрсетпейді.

Бұдан басқа, су сапасын жіктеудің бірыңғай жүйесінің өзге де нормативтік құқықтық актілердің, оның ішінде Экологиялық кодекстің талаптарына сәйкестігі туралы сұрақтар туындайды.

Бір мезгілде мүдделі тараптар мен сарапшылардың қатысуымен Бірыңғай жіктеу жүйесін пысықтау бойынша талқылау және ұсыныстар енгізу тетігін белгілеу қажет.

Жобаның 38-бабы бойынша:

Бұл бап су шаруашылығы ұйымдары үшін нормалар мен нормативтерді әзірлеу процесін реттейді.

Алайда, 38-баптың 2-тармағы су шаруашылығы құрылыстары мен персонал саны үшін материалдық-техникалық қамтамасыз ету нормативтерін нақты кім белгілейді деген сұрақ туғызады. Су шаруашылығы ұйымдары мемлекеттік және жеке кәсіпорындар бола алатындықтан, олар үшін нормативтерді белгілеу процесі реттеушілердің құқықтық мәртебесі мен өкілеттіктеріне байланысты өзгеруі мүмкін.

38-баптың 3-тармағы материалдық-техникалық қамтамасыз ету нормалары мен сан нормативтері ***үлгілік нормалар мен нормативтерге*** сәйкес әзірленетіні регламенттеледі. Бұл ретте оларды қандай уәкілетті мемлекеттік орган бекітетіні көрсетілмейді.

Жалпы, жобаның 38-бабы алып тасталуға жатады, өйткені онда семантикалық жүктеме жоқ және су шаруашылығы құрылыстарын тиісті пайдалану туралы жалпы сөздерді ғана қамтиды.

Бұдан басқа, «Табиғи монополиялар туралы» Заңның 5-бабына сәйкес Қазақстан Республикасындағы табиғи монополиялар салаларына ***сумен жабдықтаудың және (немесе) су бұрудың*** реттеліп көрсетілетін қызметтері жатады.

Қуаты аз табиғи монополия субъектісіне көлемі ***жылына бес жүз мың текше метрге дейін сумен*** жабдықтау және (немесе) су бұру, сондай-ақ көлемі ***жылына отыз миллион текше метрге дейін суару*** үшін су беру жөніндегі реттеліп көрсетілетін қызметтерді ұсынатын табиғи монополия субъектілері жатады.

Су – сумен жабдықтау, жылу энергиясын өндіру салаларындағы табиғи монополиялар субъектілері үшін ***стратегиялық тауар болып табылады.***

Осыған байланысты оларға белгілі бір шектеулер қолданылады, ал коммуналдық меншіктегі су шаруашылығы құрылыстары туралы мәселе қалай туындайды? Оларға қандай критерийлер немесе арнайы талаптар қойылады? Олар «Азаматтық қорғау туралы» Заңға сәйкес келеді ме?

Жобаның 39-бабы бойынша:

39-баптың 1-тармағына сәйкес су қорын қорғау және пайдалану саласында мынадай **сараптама** түрлері жүргізіледі:

- 1) су объектілерінің жай-күйіне әсер ететін шаруашылық және басқа да объектілерді салуға және реконструкциялауға, пайдалануға, консервациялауға және жоюға арналған техникалық-экономикалық негіздемелер мен жобалау-сметалық құжаттаманың ведомстводан тыс кешенді сараптамасы (бұдан әрі – ведомстводан тыс кешенді сараптама);
- 2) жер асты сулары қорларының мемлекеттік сараптамасы;
- 3) мемлекеттік экологиялық сараптама.

Сараптама жүргізу тәртібі Қазақстан Республикасының жекелеген заңдарымен регламенттеледі.

Сонымен қатар, нақты нормативтік актілерге сілтемелердің ықтимал ескіруін ескеру қажет, өйткені уақыт өте келе заңнамалық құжаттардың атаулары мен мазмұны өзгеруі мүмкін. Мысалы, қазіргі уақытта **«Қазақстан Республикасындағы сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметі туралы»** Заңды жоятын **Құрылыс кодексі** сияқты жаңа заңнамалық актілерді әзірлеу процестері жүріп жатыр.

Заңнамалық базаның тұрақтылығы мен өзектілігін қамтамасыз ету мақсатында нақты нормативтік актілерге тікелей сілтемелерден аулақ болу ұсынылады. Оның орнына «тиісті заңнама», «осы саланы реттейтін заңнамалық актілер» немесе «саладағы қолданыстағы заңнама» сияқты жалпы терминдерді қолданған жөн.

Бұл тәсіл жоба мәтінінің икемділігі мен ұзақ мерзімді өзектілігін қамтамасыз етеді, бұл оған өзгертін құқықтық орта жағдайында өзекті болып қалуға мүмкіндік береді.

Осыған байланысты жобаның 39-бабының 2,3,4 және 5-тармақтарында нақты нормативтік құқықтық актілерге сілтемелерді алып тастау қажет.

Жобаның 40-бабы бойынша:

Бапта арнайы су пайдалану туралы жалпы ережелер сипатталады, оның түрлері, арнайы су пайдалануды жүзеге асыратын тұлғаларға қойылатын талаптар, сондай-ақ осындай су пайдалануға рұқсат беру шарттары айқындалады.

40-баптың 3-тармағында **шахталық, құбырлы сүзгілі құдықтардан, шегендеу құрылысжайлары және ұңғымалардан**, орталықтандырылған

сумен жабдықтау үшін пайдаланылмайтын су тұтқыш қабаттың үстіңгі бетінің біріншісінен **тәулігіне бес текше метрден аспайтын су алу** арнайы су пайдалану болып саналмайтыны көрсетілген.

Сонымен қатар, аталған көлем бөлігінде сұрақтар туындайды, бұл суды пайдаланудың қазіргі заманғы нормаларына сәйкес келеді ме және бұл талапты Кодекс деңгейінде белгілеудің қажеттілігі бар ма?

Сонымен қатар, заңнамалық деңгейде техникалық терминдерді қолдану халықтың түсінуі үшін қиындықтар туғызады, осыған байланысты осы тармақты алып тастауды ұсынамыз.

Бұдан басқа, әрбір аулада су ресурстарын алудың жоғарыда аталған көлемін сақтау бойынша бақылау мен мониторингті ұйымдастыру мүмкіндігі күмән туғызады және бұл көлем оңтүстік өңірлердегі жерлерді суару үшін жеткілікті ме?

Жобаның 41-бабы бойынша:

Бапта арнайы су пайдалануға рұқсат беру тәртібі сипатталған. Артық регламенттеуді болдырмау мақсатында мұндай тәртіпті нормативтік құқықтық актімен (Министрдің бұйрығымен) бекітуді ұсынамыз. Мысалы: 1993 жылғы ескі Кодексте арнайы су пайдалануға рұқсаттарды келісу және беру тәртібін ҚР Үкіметі белгілеген.

Жер асты суларының бекітілген баланстық қорлары және тәулігіне мың текше метрге дейін суға қажеттілік болмаған кезде келісу мониторингтік зерттеулер жүргізу шартымен үш жылға дейінгі мерзімге берілетіні көрсетілген. Сонымен қатар, Кодекс жобасында «мониторингтік зерттеулер» ұғымы туралы айтылмайды.

Мәселен, Кәсіпкерлік кодекстің 106-бабы рұқсаттар мен хабарламалар саласындағы мемлекеттік реттеу кәсіпкерлік субъектілерінің жекелеген қызмет түрлерін немесе әрекеттерді рұқсат беру немесе хабарлама жасау тәртібін енгізу арқылы жүзеге асырылатынын белгілейді.

Рұқсаттар беру тетігі «Рұқсаттар және хабарламалар туралы» Қазақстан Республикасының Заңымен реттелетінін ескере отырып, жобаның 41-бабын қайталама норма ретінде алып тастау қажет.

Жобаның 42-бабы бойынша:

42-бапта рұқсатты қайта ресімдеу жеке, заңды тұлғаның **немесе жеке кәсіпкердің** өтініші негізінде жүзеге асырылатыны көрсетілген. Сонымен қатар, жобаның 40-бабына сәйкес арнайы су пайдалануды жеке және заңды тұлғалар арнайы су пайдалануға рұқсат негізінде жүзеге асырады. Сұрақ: ДК суды пайдаланудың жеке субъектісі болып табылады? Осыған байланысты, бірыңғай терминологиямен біріздендіріп, осы баптарды сәйкестендіру қажет. Бұдан басқа, Кәсіпкерлік кодексінің нормаларына сәйкес келтіру қажет.

Бапта қайта ресімдеу туралы өтініш күнтізбелік отыз күн ішінде өзгерістер болған сәттен бастап жіберілуі керек, бірақ бұл мерзім өткізілмеген жағдайда қандай шаралар қолданылатыны белгісіз.

Қазақстан Республикасы Кәсіпкерлік кодексінің 108-бабының 5-тармағына сәйкес рұқсаттарға, сондай-ақ оларға қосымшаларға қатысты беру, ұзарту, қайта ресімдеу, жаңарту және Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген басқа да әрекеттерді жүзеге асыру мемлекеттік көрсетілетін қызметтер болып табылады және «Рұқсаттар және хабарламалар туралы» заңына қайшы келмейтін бөлігінде бұл әрекеттер «Мемлекеттік көрсетілетін қызметтер туралы» Қазақстан Республикасының Заңымен реттеледі. 41 және 42-баптардың ұқсастығын ескере отырып, осы нормаларды алып тастау туралы ұсыныс негізделген қадам болып табылады.

Жобаның 43-бабы бойынша:

Жобаның 43-бабының 1-тармағында арнаулы су пайдалану мемлекеттің ұлттық қауіпсіздігі мен қорғанысын, халықтың денсаулығын, қоршаған ортаны, **тарихи-мәдени мұраны** қорғауды қамтамасыз ету мақсатында, сондай-ақ **су аз жылдары** және (немесе) табиғи және техногендік сипаттағы төтенше жағдайлар кезінде осы Кодексте және Қазақстан Республикасының басқа да заңдарында белгіленген тәртіппен уақытша шектелуі мүмкін. Алайда, бұл шектеулер қолданылатын нақты критерийлер немесе шарттар көрсетілмеген. Мысалы, Ресей Федерациясында радиациялық апат немесе табиғи немесе техногендік сипаттағы басқа төтенше жағдайлар, гидроэнергетикалық объектілердің қорғау аймақтарын құру, қоршаған ортаға және мәдени мұра объектілеріне зиян келтіру жағдайында суды пайдалануды тоқтатуға немесе шектеуге болады.

Жоғарыда баяндалғандарға байланысты жобаның 14-бабына ескертулерде бұл норма Қазақстан Республикасы Конституциясының 39-бабына қайшы келеді деп пайымдаймыз. Осыған байланысты 1-тармақты жобаның 14-бабымен сәйкестендіру ұсынылады.

Бұдан басқа, бапта арнайы су пайдалану құқығын шектеу халықтың ауыз сумен қамтамасыз ету жағдайларын нашарлатпауы тиіс, егер су пайдаланудың рұқсат етілген көлемін шектеу немесе қысқарту жөнінде шаралар қабылданса, бұл ықтимал қайшылықты тудыруы мүмкін.

4-тармақта арнайы су пайдалану құқығын іске асыруға тыйым салу Үкіметтің шешімі бойынша енгізілетіні Қазақстан Республикасы Үкіметінің құзыретін көздейді. Жоба нормалары арасындағы қайталануды болдырмау мақсатында 43-баптың 4-тармағын жобаның 18-бабымен хат алмасуды ұсынамыз.

6-тармақ құқық шектеу шараларын бұзу Қазақстан Республикасының заңнамасында айқындалған жауаптылыққа әкеп соғатынын көздейді. Құқық қорғау шаралары нені білдіреді? Түзету ұсынылады.

Жобаның 44-бабы бойынша:

Бапта рұқсаттың қолданылуын тоқтата тұру процедурасы сипатталған, бірақ су пайдаланушы үшін кепілдіктерге қатысты нормалар жоқ, мысалы, инспекция шешіміне шағымдану құқығы көрсетілмеген. Яғни, бап бассейндік су инспекциясының шешімдерімен мүдделері қозғалған субъектілер үшін шағымданудың нақты рәсімін көздеуге тиіс.

Жобаның 44-бабының 5-тармағы рұқсаттан айыруды (кері қайтарып алуды) регламенттейді. Бұл ретте «рұқсаттан айыру (кері қайтарып алу) Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы заңнамасына сәйкес жүзеге асырылады» деп белгіленеді.

Алайда, бұл жағдайда лицензиядан айырудың негіздері мен тәртібі Су кодексінде емес, әкімшілік құқық бұзушылық туралы заңнамада белгіленуі керек.

Осыған байланысты жобаның 44-бабының 5-тармағы мынадай редакцияда жазылсын:

«5. Рұқсаттан айыру Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы заңнамасына сәйкес жүзеге асырылады.»

Жобаның 46 және 47-баптары бойынша:

Жобаның 46 және 47-баптары («Мемлекеттік бақылау және қадағалау» 5-параграфы) Кәсіпкерлік кодекс нормаларын реттеу мәні бойынша қайталанады.

Қазіргі уақытта мемлекеттік бақылау мен қадағалауды реттеу тәсілдерін елеулі түрде өзгертуге бағытталған Кәсіпкерлік кодекске өзгерістер қаралуда. Негізінде, Кәсіпкерлік кодекстегі осындай нормалардың әрбір өзгеруі тиісті нормалар мен Су кодексін қайта қарау қажеттілігіне әкеп соғады.

Осыған байланысты жобаның мемлекеттік бақылау және қадағалау туралы ережелерін мынадай мазмұндағы бір жалпы сілтеме нормасымен шектеу ұсынылады:

«Су қорын қорғау және пайдалану саласындағы мемлекеттік бақылау мен қадағалауды су қатынастары субъектілерінің Қазақстан Республикасы су заңнамасының талаптарын сақтауы мақсатында уәкілетті орган мен бассейндік инспекциялар, сондай-ақ олардың лауазымды адамдары Қазақстан Республикасының Кәсіпкерлік кодексіне сәйкес жүзеге асырады».

47-баптың 3-тармағы мыналарды көздейді: бақылау субъектісінің әрекеттерінде (немесе әрекетсіздігінде) бармай профилактикалық бақылау нәтижесінде бұзушылықтар анықталған жағдайда, бассейндік су инспекциясы мұндай бұзушылықтарды **жою туралы ұсынымды** ресімдейді және жібереді. Бұл бұзушылықтар анықталған күннен бастап жеті жұмыс күнінен кешіктірілмейтін мерзімде жіберілуі тиіс.

Қазақстан Республикасы Кәсіпкерлік Кодексінің 144-бабының 3-тармағына сәйкес бұзушылықтарды жою туралы ұсынымдар бақылау және қадағалау субъектісіне оларды жою тәртібін міндетті түрде түсіндірумен сүйемелденуге тиіс.

Бұл тармақта жоғарыда сипатталған міндет туралы айтылмайды. Субъектіге бармай профилактикалық бақылау нәтижесінде алынған ұсынымдар анықталған бұзушылықтарды жою тәртібін көрсетпейтін ресми құжаттар ретінде қарастырылуы мүмкін. Бұл профилактикалық бақылаудың нәтижелерін келусіз ғана емес, сонымен қатар оның нәтижелеріне негізделген бақылаудың басқа түрлерінен бас тарту қаупін арттыруы мүмкін.

Осылайша, бұзушылықтарды жою туралы ұсынымдарда оларды жою тәртібі бойынша нақты нұсқаулар болуы керек, сондай-ақ бақылау және қадағалау субъектісі үшін түсіндірмелермен бірге жүруі керек деген міндетті талапты қоса отырып, осы тармақты күшейту ұсынылады.

47-баптың 4-тармағы

4. Профилактикалық бақылау нәтижелері бойынша анықталған бұзушылықтарды келусіз жою туралы ұсыным, төменде көрсетілген тәсілдердің бірімен жіберілген, **тиісінше тапсырылған** болып есептеледі:

1) қолма-қол - алғаны туралы белгісімен;

2) поштамен - хабарламасы бар тапсырыс хатты жіберу арқылы;

3) электрондық тәсілмен - бассейндік су инспекциясы бақылау субъектісі бұрын уәкілетті органға және (немесе) уәкілетті органның ведомствосына ұсынған құжаттарда көрсетілген бақылау субъектісінің **электрондық мекенжайына** не «электрондық үкімет» веб-порталындағы пайдаланушының жеке кабинеті арқылы жіберу.

Алайда, қолданыстағы заңнамада «электрондық мекенжай» ұғымы жоқ. Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінде жеке және заңды тұлғалар үшін заңды және нақты мекенжайлар айқындалған. Осыған байланысты бақылау субъектісінің «электрондық мекенжайы» ұғымы нені білдіретіні анық емес. Осы заң контекстінде осы терминнің нақты анықтамасын енгізу ұсынылады.

47-баптың 5, 6-тармақтары

5. Бармай профилактикалық бақылау нәтижелері бойынша анықталған бұзушылықтарды жою туралы ұсынымды орындау мерзімі оны **тапсырған (алған)** күннен кейінгі күннен бастап кемінде он жұмыс күнін құрауға тиіс.

6. Бақылау субъектісі бармай профилактикалық бақылаудың нәтижелері бойынша анықталған және бұзушылықтарды жою туралы ұсынымдарда көрсетілген бұзушылықтармен келіспеген жағдайда ұсынымды жіберген мемлекеттік органға ұсынымды **берген (алған)** күннен кейінгі күннен бастап бес жұмыс күні ішінде қарсылық жіберуге құқылы.

Бапта контекстіндегі «тапсыру» және «алу» сөздері әртүрлі процестерді көрсетеді. Осылайша, хабарламасы бар тапсырыс хатпен жіберілген құжат тиісінше тапсырылды деп есептеледі, алайда бұл құжатты бақылау субъектісі әртүрлі себептермен, соның ішінде дәлелді себептермен алмауы мүмкін.

Алайда, әзірлеуші бұл ұғымдарды теңестіреді және егер дұрыс берілсе, онда құжат алынған болып саналады дейді. Бұл жағдайда бақылау субъектілерінің құқықтарын бұзу қаупі бар. Сондықтан бақылау субъектілерінің құқықтарын заңсыз бұзу мүмкіндігін болдырмау және ұсыныстарды орындау процесінің айқындылығы мен ашықтығын қамтамасыз ету үшін осы тармақтардың тұжырымын қайта қарау қажет.

47-баптың 8-тармағы бақылау субъектісіне (объектісіне) бармай-ақ профилактикалық бақылау жүргізудің **реттілігі қажеттілігіне** қарай, бірақ Қазақстан Республикасының су заңнамасында көзделген **ақпарат пен есептілікті** ұсыну кезеңділігінен **жиілетпей** айқындалуға тиіс екенін белгілейді.

Алайда, бұл тұжырымдамада осы реттілікті анықтаудың нақты критерийлері мен шарттары көрсетілмеген. «Реттілік» термині уақыт аралығымен көрсетілген белгілі бір кезеңділікті білдіреді (мысалы, жылына, айына, тоқсан сайын және т.б.), бірақ ол мәтінде анықталмаған.

Сонымен қатар, бақылау және қадағалау органы осы кезеңділікті қалай және қандай негізде белгілейтіні белгісіз.

Осылайша, бақылау субъектісіне (объектісіне) бармай профилактикалық бақылау жүргізудің реттілігін айқындау критерийлері мен шарттарын нақтылау, сондай-ақ бақылау және қадағалау органының осы кезеңділікті бекіту рәсімін белгілеу мақсатында осы тармақтың тұжырымын қайта қарау талап етіледі.

Жобаның 48-бабы бойынша:

Су қорын қорғау және пайдалану саласындағы сұранысты басқару ұғымы су пайдаланушылар мен су тұтынушылардың су ресурстарын тиімді және үнемді пайдалануын ынталандыруға бағытталған мемлекеттік органдар мен ұйымдардың қызметін білдіреді. Алайда, лимиттер, мүмкін салық салу және басқа экономикалық шаралар сияқты нақты ынталандыру тетіктері жеткілікті түрде ашылмаған. Сұранысты басқару тетіктерін одан әрі жетілдіру туралы ұсыныстар, ынталандыру туралы ұсыныстарды қоса алғанда, су ресурстарына сұранысты реттеудің неғұрлым тиімді және ашық әдістерін әзірлеу мақсатында тиісті органдарға немесе комитеттерге талқылауға және пысықтауға шығарылуы мүмкін.

Сонымен қатар, сұранысты басқару тек су пайдалану және су тұтыну саласында ғана емес, сонымен қатар су қорын қорғау саласында да жүзеге асырылады, содан кейін сұранысты басқару ұғымында тек су пайдаланушылар мен су тұтынушылардың ғана емес, сонымен қатар сумен қамтамасыз етумен айналысатын субъектілердің субъектілері ретінде көрсету қажет.

Жобаның 49-бабы бойынша:

49-баптың 2-тармағы.

2. Осы баптың 1-тармағының 1) және 2) тармақшаларында көрсетілген төлемдердің мөлшері су пайдаланушыны су ресурстарына тиімді және үнемді қарауға, су стрессінің (су тапшылығының) жай-күйін қиындатуға жол бермеуге және болашақ ұрпақ пен қоршаған орта үшін суды үнемдеуге **ынталандыруға тиіс.**

«Ынталандыру тиіс» тұжырымдамасы төлемдердің белгілі бір нормалары мен талаптарын белгілеу міндетін белгілеуді білдіреді. Осыған байланысты, су пайдаланушыны тиімді және үнемді көзқарасқа қандай төлем мөлшері ынталандырады деген сұрақ туындайды. Су, жылу тарифтерінің жоғарылауы (тіпті негізсіз өсу жағдайында да) кезінде бұл нормаға жүгіну қаупі бар.

Ынталандыру үшін төлемдердің жеткілікті мөлшерін анықтау механизмі қандай? Сараланған тәсіл қарастырылған ба? Мұндай тәсілді анықтау механизмі қандай?

Су ресурстарын тиімді және үнемді пайдалануды ынталандыратын төлемдердің жеткілікті мөлшерін анықтау үшін баламалы су көздерінің қолжетімділігі, сұраныстың икемділігі, инфрақұрылым мен басқарудың жай-күйі, сондай-ақ өңірдің әлеуметтік және экономикалық ерекшеліктері сияқты әртүрлі факторларды ескеретін сараланған тәсілді әзірлеу қажет. Бұл мүдделі тараптармен кеңесуді, аналитикалық зерттеулер жүргізуді және суға сұранысты басқару іс-шараларының тиімділігін бақылау және бағалау тетіктерін әзірлеуді қамтуы мүмкін. Бұл тәсіл су тарифтерін реттеу кезінде экономикалық тиімділік, әлеуметтік әділеттілік және экологиялық тұрақтылық арасындағы тепе-теңдікті қамтамасыз етуге көмектеседі.

Сонымен қатар, тұжырымдамалық аппаратта «су тапшылығы» термині жоқ. «Су тапшылығы» терминін ұғымдық аппаратқа енгізу Су ресурстарының жетіспеушілігі жағдайларын дәлірек және жан-жақты сипаттауға және оның алдын алу және басқару үшін шаралар қабылдау қажеттілігін атап өтуге мүмкіндік береді.

Заңның 49-бабының 3-тармағы мемлекеттің осы технологияларды сатып алуға және енгізуге арналған шығыстарды субсидиялау арқылы су қорын қорғау және пайдалану саласындағы ең үздік қолжетімді технологияларды енгізуді қолдайтынын көздейді. Алайда, мемлекеттік қолдау нысандары әр түрлі болуы мүмкін және тек шығындарды өтеумен шектелмейді.

Оның орнына, мемлекеттік қолдау салықтық жеңілдіктер, субсидиялар, гранттар, техникалық кеңес беру, оқыту және суды қорғау мен суды басқару саласында озық технологияларды енгізуді ынталандыруға және ілгерілетуге бағытталған басқа да шаралар сияқты әртүрлі тетіктерді қамтуы мүмкін.

Осылайша, мемлекеттік қолдау тек шығындарды өтеумен ғана шектелмей, су қорын қорғау және пайдалану саласында ең үздік технологияларды неғұрлым тиімді және жан-жақты енгізуді қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін әртүрлі нысандарды қабылдауы мүмкін екенін нақтылау қажет.

Жобаның 50-бабы бойынша:

Бапта Қазақстанда су ресурстарын пайдаланғаны үшін төлемақы алуды реттейді. Төлемақы арнайы су пайдалану кезінде алынады және су объектілерін қорғауға және қалпына келтіруге байланысты бюджет шығындарын өтеуге тиіс. Жалпы суды пайдалану **өтеусіз негізде** жүзеге асырылады. Су ресурстарын дамыту жоспарлары шығындарды бағалауды және төлемақы мөлшерлемелерін анықтау шарттарын талдауды қамтуы керек. Төлемқыны есептеу және төлеу тәртібі елдің салық заңнамасында айқындалады.

Жалпы суды пайдалану **өтеусіз негізде және құқық белгілейтін құжаттарсыз** жүзеге асырылады. Бас және бассейндік жоспарлар су объектілерін қорғауға және молықтыруға арналған бюджеттік шығыстары туралы жергілікті органдардан ақпарат тарта отырып, су ресурстарына байланысты шығындарды бағалауды жүргізеді. Бұл деректер салық заңнамасымен реттелетін су ресурстарын пайдаланғаны үшін төлемақы мөлшерлемелерін анықтау кезінде ескеріледі. Салық мөлшерлемелерін төлеу және реттеу мүмкіндігі салық заңнамасымен анықталады. Төлем мөлшерлемелерін белгілеу әдетте Салық кодексіне сәйкес жыл сайын жүзеге асырылады. 50-баптың 5-тармағын алып тастау ұсынылады, өйткені ол тек Салық кодексімен реттеледі.

Жобаның 52-бабы бойынша:

52-баптың 1-тармағы.

1. Елді мекендердің су қорын қорғау және пайдалану, сумен жабдықтау және су бұру саласындағы инновациялық, инвестициялық қызмет және мемлекеттік-жекешелік әріптестік Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес іске асырылады және қамтамасыз етіледі:

1) құқықтық және ұйымдастырушылық жағдайларды (ненің жағдайлары? Шарттар кіммен қалыптасады? Қалай?) қалыптастырумен;

2) Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген мемлекеттік қолдау шараларымен қамтамасыз етіледі.

Инновациялық, инвестициялық қызмет және мемлекеттік-жекеменшік әріптестік су қорын қорғау және пайдалану саласындағы сұраныс басқармасымен қалай байланысты?

52-баптың 2-тармағы.

2. Су қорын қорғау және пайдалану, елді мекендерді сумен жабдықтау және су бұру саласындағы инвестициялық саясаттың негізгі қағидаттары:

1) Орталықтандырылған инвестициялар есебінен мемлекеттік меншіктегі су шаруашылығы және гидротехникалық құрылыстарды дамытуды мемлекеттік қолдау;

2) мемлекеттік-жекешелік әріптестік арқылы инвестициялар тартуды ынталандыру;

3) қарыздарды, оның ішінде мемлекеттік кепілдіктер бойынша тарту практикасын кеңейту;

4) инвестицияларға бөлінген бюджет қаражатының жұмсалуды мемлекеттік бақылау.

ҚР «Құқықтық актілер туралы» Заңының 14-3-бабына сәйкес, 1. Заң нақты қоғамдық қатынастарды реттеуді жүзеге асыруына негіз болатын қағидаттарды белгілеуге тиіс.

2. Заңнамалық реттеу қағидаттары **оларды іске асырудың нақты тетіктерін** ашумен белгіленуге тиіс.

Заң жобасы белгіленген қағидаттардың тетігін ашпайды.

Жобаның 54-бабы бойынша:

54-бап жеке тұлғалардың су қорын қорғау және пайдалану саласындағы құқықтары мен міндеттерін белгілейді. Жеке тұлғалардың су объектілерін пайдалануға, мемлекеттік органдарға сұрау салулар мен ұсыныстармен жүгінуге, шешімдердің күшін жоюды талап етуге, қоғамдық бақылауға қатысуға және заңнамада көзделген басқа да құқықтарға құқығы бар. Олар сондай-ақ су қорын қорғау және пайдалану заңдарын сақтауға міндетті. Алайда, жеке тұлғалардың табиғатты қорғау және су ресурстары саласындағы нақты міндеттері заңнамада нақты анықталмаған, дегенмен Экологиялық кодексте табиғи ресурстарды ұқыпты пайдалану және қоршаған ортаның ластануын болдырмау сияқты міндеттер қарастырылған.

Осыған байланысты, қолданыстағы Су кодексінен су ресурстарын қорғау және пайдалану саласындағы жеке тұлғалардың барлық міндеттерін қосу ұсынылады.

Жобаның 55-бабы бойынша:

Қарастырылып отырған баптың 1-тармағына сәйкес әзірлеуші су шаруашылығын табиғи монополиялар субъектілеріне жатқызады. Сонымен қатар, Кодекстің 1-бабы 39) тармақшасына сәйкес жобасының су шаруашылығы ұйымдары - қызметі су ресурстарын реттеумен, жеткізумен, молайтумен, сумен жабдықтаумен, су бұрумен және су шаруашылығын және гидротехникалық құрылысжайларды дамытумен және пайдаланумен байланысты заңды тұлғалар. Әзірлеуші «жеткізу» ұғымын ашпайды, сәйкесінше, ауыз суды жеткізу қызметі нені білдіретіні анық емес, яғни. тасымалдау немесе «тұрақты суару жерлеріне суаратын суды жеткізу» (Кодекс жобасының 101-бабының 1-тармағы).

Сонымен қатар, «Табиғи монополиялар туралы» Қазақстан Республикасының 2018 жылғы 27 желтоқсандағы № 204-VI Заңының 5-бабының 1-тармағына сәйкес: «Қазақстан Республикасындағы табиғи монополиялар салаларына реттеліп көрсетілетін қызметтер жатады: ...

14) сумен жабдықтау және (немесе) су бұру».

Осылайша, әзірлеушіге «Су шаруашылығы ұйымдары» ұғымының анықтамасын қайта қарау ұсынылады, өйткені олар табиғи монополиялар субъектісінің қолданыстағы критерийлеріне жатпайды.

3-тармақтың 5) тармақшасына сәйкес қаралатын баптың «Су шаруашылығы ұйымдары: Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес өзге де мақсаттар үшін құрылады. Әзірлеушімен орфографиялық қате жіберілген.

Баптың 4-тармағының 5) тармақшасына сәйкес қаралып отырған «Су шаруашылығы ұйымдары: ...осы Кодекстің 63-бабында көзделген Су шаруашылығы құрылыстары құжаттарының болуын қамтамасыз етуге міндетті». Алайда Кодекс жобасының 63-бабында Гидротехникалық құрылыс құжаттарының тізбесі көрсетілген.

Жобаның 56 және 57-баптары бойынша:

«Құқықтық актілер туралы» 2016 жылғы 6 сәуірдегі Қазақстан Республикасы Заңының 24-бабының талаптарына сәйкес келу мақсатында осы бапты алып тастау ұсынылады, өйткені коммерциялық емес ұйымдар өкілдерінің бассейндік кеңестердің жұмысына қатысуы және су қорын қорғау және пайдалану саласындағы қоғамдық бақылаудың коммерциялық емес ұйымдарын өткізу туралы ережелерді тиісінше Кодекс жобасының 58-бабына енгізген жөн.

Бұдан басқа, «Қоғамдық бақылау туралы» Заңның 1-бабының 5-тармағына сәйкес Қазақстан Республикасының азаматтары; діни бірлестіктерді қоспағанда, Қазақстан Республикасының аумағында тіркелген коммерциялық емес ұйымдар; Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес қоғамдық бақылауды жүзеге асыруға өкілеттік берілген өзге де субъектілер қоғамдық бақылау субъектілері болып табылады. Осыған байланысты коммерциялық емес ұйымдар қоғамдық бақылау субъектілері болып табылады. Сондай-ақ, уәкілетті орган тарапынан аккредиттеуді енгізу орынсыз деп санаймыз. Мұндай шара тек процестерді қиындатуға және артық бюрократияны құруға арналған. Бұл норма сыбайлас жемқорлық факторларының туындауына да ықпал етуі мүмкін екенін ұмытпаған жөн.

Қоғамдық бақылауды жүргізу тәртібі «Қоғамдық бақылау туралы» Қазақстан Республикасының Заңымен реттеледі. Осыған байланысты 56 және 57-баптардың редакциясын заң нормаларына сәйкес келтіру немесе жобадан толығымен алып тастау қажет.

Жобаның 58 және 59-баптары бойынша:

Жобаның 58-бабында «бассейндік кеңестер» құру, ал 59-бапта «бассейндік келісімдер» жасасу көзделген.

«Бассейндік кеңес» деп тиісті бассейндің су объектілері шегінде құрылатын алқалы кеңесші орган» түсініледі. Бассейндік кеңестің құрамы мен қызметі туралы ережені тиісті бассейндік су инспекциясы бекітеді», тиісті бассейндік су инспекциясының басшысы басқарады.

«Алқалы кеңесші орган» деп не түсінілетіні белгісіз, заңнамада қандай да бір мемлекеттік органның жанынан құрылатын «консультативтік-кеңесші орган» ұғымы қолданылады.

Осы баптың нормалары белгісіз мазмұнға ие. Мәселен, мысалы, кеңестің құрамына сарапшылар, су пайдаланушылардың қоғамдық бірлестіктерінің немесе өзге де жеке және (немесе) заңды тұлғалардың өкілдері де **кіре алады** деп көзделеді. Су пайдаланушылардың кеңесіне кіру, қандай сарапшыларды тарту мәселесін кім шешетіні анықталмаған.

Сондай-ақ, бассейндік кеңес су қорын қорғау және пайдалану саласындағы **өзекті мәселелерді** қарайды, ал бассейндік кеңестердің шешімдерін мемлекеттік органдар **назарға алады**.

Мұндай органдарды құру жауапкершілікті мемлекеттік органдар басшыларынан «алқалы органдарға» ауыстыруға мүмкіндік береді, бұл жүргізіліп жатқан әкімшілік реформа және басшылардың **дербес** жауапкершілігін арттыру жағдайында жол берілмейді.

Жобаның 59-бабы «су объектілерін қалпына келтіру және қорғау туралы бассейндік келісімдер» жасасуды көздейді. Жобаға сәйкес бұл келісімдер су объектілерін ұтымды пайдалану қалпына келтіру және қорғау жөніндегі іс-шараларды іске асыру мақсатында бассейндік су инспекциялары, облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың, астананың жергілікті атқарушы органдары және ірі су пайдаланушылар, сондай-ақ су объектісі бассейнінің шегінде орналасқан су қатынастарының басқа да субъектілері арасында жасалады.

Сондай-ақ, су пайдаланушылардың қайсысы «ірі» екенін кім анықтайтыны, су қатынастарының басқа субъектілерінің қайсысы келісімге қол қоя алатыны және т.б. белгісіз.

Жалпы, жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, су шаруашылығын басқару саласында, мемлекеттік басқарудың басқа салаларындағы сияқты, әрбір мемлекеттік орган нормативтік құқықтық актілерде айқындалған өз құзыреті шегінде әрекет етуі тиіс деп есептейміз. Басқа құқық субъектілерінің мемлекеттік басқару мәселелерін шешуге қатысу нысандары (өтініштер мен ұсыныстар, коммерциялық емес ұйымдардың қызметі және т.б. арқылы) заңнамамен реттеледі.

Жобада осы «бассейндік келісімдердің» қандай заңды күші бар, оларды бұзғаны үшін қандай жауапкершілік көзделгені және т.б. көрсетілмейді.

Баяндалғанға байланысты жобаның 58 және 59-баптарын алып тастау ұсынылады.

Жобаның 60-бабы бойынша:

Қаралып отырған баптың 3-тармағына сәйкес ауыз су мен тазартылған сарқынды сулардың сапасын өндірістік бақылауды сумен жабдықтау және (немесе) су бұру жөніндегі ұйымның *аккредиттелген зертханалары, сондай-ақ* жасалған шарттарға сәйкес *басқа да аккредиттелген зертханалар* жүзеге асырады.

Осылайша, қандай зертханалар бақылау жүргізетінін нақты анықтау мүмкін емес.

Қазіргі уақытта мұндай талдауды сумен жабдықтаушы ұйымдардың зертханалары, сондай-ақ экология проблемаларының басқа да ұйымдары ҒЗИ, «Қазэкология» республикалық ғылыми-өндірістік және ақпараттық орталығы және т.б. жүзеге асырады.

Зертханалар «Сәйкестікті бағалау саласындағы аккредиттеу туралы» Қазақстан Республикасының 2008 жылғы 5 шілдедегі № 61-IV Заңына сәйкес аккредиттелуі тиіс екенін нақтылау ұсынылады (басқа заңнамалық актілерде көрсетілгендей).

Жобаның 61-бабы бойынша:

Жобаның 61-бабында мәні бойынша «Су шаруашылығы құрылысжайларын пайдалану» ұғымының анықтамасы қамтылған, ол «осы құрылыстарды жобалау кезінде әзірленген мақсатқа, шарттар мен нормаларға сәйкес тиісті және қауіпсіз жұмыс істеуге *бағытталған шаралар кешені*; ведомстволық гидрометрия арқылы бекітілген су режимін сақтау» деп түсініледі.

Қарапайым «пайдалану» терминін алмастыратын бұл ғылыми анықтама пайдаланудың техникалық (нақты) және құқықтық аспектілерін негізсіз араластыратын сияқты.

Егер су шаруашылығы құрылыстарын пайдалану кезінде белгіленген нормалар мен су режимі сақталмаса, онда мұндай пайдалану пайдалану болып саналмайды.

Бұл жағдайда 61-бапта «пайдалану» туралы емес, су шаруашылығы құрылыстарын пайдалану қолдану) шарттары туралы айту керек.

Атап айтқанда, су шаруашылығы құрылыстары осы құрылыстарды жобалау кезінде әзірленген шарттар мен нормаларды міндетті түрде сақтау; ведомстволық гидрометрия арқылы бекітілген су режимін сақтау және басқа да талаптарды орындау кезінде пайдаланылуы мүмкін деп белгіленсін.

61-баптың 2-тармағында, баптың тақырыбына қайшы, су шаруашылығы емес, гидротехникалық құрылыстарды пайдалану туралы айтылады. Осыған байланысты, сондай-ақ жоғарыда көрсетілген ескертулерге сәйкес, 8-тараудың атауында, осы тарауға кіретін баптардың атауы мен мәтінінде «Су шаруашылығы» деген сөздер «гидротехникалық» деген сөзбен ауыстырылсын.

Бұдан басқа, төтенше жағдайлар мен авариялар жағдайларына, оның ішінде залалдың алдын алу және азайту жөніндегі шараларды, сондай-ақ

қоршаған ортаны қорғау және су ресурстарын орнықты пайдалану жөніндегі шараларды қоса алғанда, пайдаланудың экологиялық аспектілеріне арналған ережелерді көздеу қажет. Сондай-ақ, уәкілетті органдардың құзыреті бойынша баптарда «ведомстволық гидрометрия арқылы бекітілген су режимінің сақталуын» қамтамасыз ету көзделсін, өйткені бастапқы баптарда мұндай құзырет көзделмеген.

Жобаның 62-бабы бойынша:

Жобаның 62-бабында ықтимал қауіпті су шаруашылығы құрылысжайлары деп авария адамдардың өмірі мен денсаулығына, қоршаған ортаға, жеке және заңды тұлғаларға материалдық залал келтіру қаупін төндіретін гидротехникалық құрылыстардың ***жекелеген түрлері*** түсінілетіні көрсетіледі.

Сонымен қатар, гидротехникалық құрылыстардың ықтимал қауіптілігі құрылымның түріне емес, оның ерекшеліктеріне байланысты. Сонымен, бір типтегі гидротехникалық құрылыстар (мысалы, бөгеттер) көлеміне (кіші немесе үлкен бөгеттерге), орналасқан жеріне және т.б. байланысты адамдардың өміріне, денсаулығына және мүлкіне қауіп төндіруі немесе қауіп төндірмеуі мүмкін.

Осыған байланысты 1-тармақта «гидротехникалық құрылысжайлардың жекелеген түрлері» деген сөздер «гидротехникалық құрылысжайлар» деген сөздермен ауыстырылсын.

Сондай-ақ 2-тармақта техникалық регламентке эвакуациялауды қоса алғанда, авариялар болған жағдайда іс-қимыл жоспарларын әзірлеу және интеграциялау жөніндегі ережені, сондай-ақ залалды азайту жөніндегі шараларды қосу ұсынылады.

Жобаның 63-бабы бойынша:

Жобаның 63-бабы гидротехникалық құрылысжайларға арналған құжаттар тізбесін айқындайды: паспорт, пайдалану қағидалары және қауіпсіздік декларациясы. Бұл құжаттарды меншік иесі әзірлейді және бекітеді, түпнұсқада сақталады және тізілімге енгізу үшін электрондық түрде ұсынылады. Құрылысты жаңарту кезінде паспорт пен пайдалану қағидалары қайта бекітіледі.

Гидротехникалық құрылысжайдың төлқұжаты – бұл құрылым туралы барлық маңызды ақпаратты, оның сипаттамаларын, құрылыс тарихын және модификацияларын қамтитын негізгі құжат. Бұл құжат құрылымды және оның ерекшеліктерін анықтау үшін өте маңызды.

Пайдалану ережелері – бұл ережелер әдетте техникалық қызмет көрсету процедураларын, ескертулерді және сақтық шараларын қоса, құрылымды қауіпсіз және тиімді пайдалану бойынша нұсқауларды қамтиды. Олар

құрылымның сенімді жұмысын қамтамасыз етудің негізгі элементі болып табылады.

Гидротехникалық құрылысжайдың қауіпсіздік декларациясы – бұл құжат тәуекелдерді бағалауды және құрылысты пайдалануға байланысты қауіпсіздік шараларын қамтиды. Бұл ықтимал қауіптерді түсіну және төтенше жағдайларды жоспарлау үшін маңызды.

Осы құжаттардан басқа, гидротехникалық құрылысжайдың ерекшелігі мен ауқымына байланысты құжаттаманың басқа түрлері қажет болуы мүмкін. Мұндай құжаттарға мыналар кіруі мүмкін:

- техникалық есептер мен зерттеулер;
- экологиялық қауіпсіздік жөніндегі құжаттама;
- Төтенше жағдайлар жөніндегі нұсқаулық;
- инспекция және техникалық тексеру нәтижелері туралы есептер;
- лицензиялауға және стандарттауға байланысты құжаттар.

Осылайша, гидротехникалық құрылысжайдың қауіпсіздігі мен жұмысының барлық аспектілерін ескере отырып, қосымша құжаттама қажет болуы мүмкін.

Сонымен қатар, 2-тармақты кейбір жағдайларда мемлекеттік органдар осы құжаттарды әзірлеуге немесе бекітуге қатыса алады деген ережемен толықтыру ұсынылады, әсіресе егер құрылыс маңызды инфрақұрылымның бөлігі немесе қоршаған ортаға және қоғамдық қауіпсіздікке үлкен әсер ететін болса.

Жобаның 64-бабы бойынша:

Баптың 1-тармағында «гидротехникалық құрылысжайлардың тізілімін уәкілетті орган қалыптастырады және жүргізеді» деп көрсетіледі, бұл ретте құзыреттерге арналған алдындағы баптарда осы ереже жазылмаған. Кодекс нормаларын ретке келтіру мақсатында оны құзыреті бойынша баптарда көздеу ұсынылады.

Траншекаралық объектілердің су ресурстарының тізілімін жүргізу бойынша халықаралық ынтымақтастықты көздеу ұсынылады. Сондай-ақ, гидротехникалық құрылысжайларды пайдалану, қорғау және қауіпсіздігін қамтамасыз ету бойынша жасалған халықаралық шарттардың есебін қарастыруды орынды деп санаймыз.

Жобаның 66-бабы бойынша:

Жобаның 66-бабы гидротехникалық құрылысжайларда уақытша мемлекеттік басқаруды енгізу көзделеді.

Су шаруашылығы құрылыстарын уақытша мемлекеттік басқару қолданыстағы Су кодексінде де көзделгенін атап өткен жөн (30-бап).

Алайда, жобада мұндай басқаруды енгізу негіздері айтарлықтай азайды. Мәселен, қолданыстағы нормаға сәйкес уақытша мемлекеттік басқару «ұлттық

қауіпсіздік мүдделеріне, азаматтардың өмірі мен денсаулығына қауіп төнген жағдайда және республика немесе өңір экономикасы үшін маңызды стратегиялық маңызы бар жекелеген су шаруашылығы құрылыстарының жұмыс істеу тұрақтылығын қамтамасыз ету мақсатында» енгізіледі.

Жобаға сәйкес – «гидротехникалық құрылыстардың **ықтимал су басу** аймағында тұратын адамдардың өмірі мен денсаулығына қауіп төндіретін қанағаттанарлықсыз техникалық жай-күйі және (немесе) оларды пайдалану қағидаларын өрескел бұзу фактісі анықталған жағдайда енгізіледі» .

Шын мәнінде, егер гидротехникалық құрылыстардың жай-күйі су тасқынына қауіп төндірмесе, онда уақытша мемлекеттік басқару енгізілмейді, дегенмен басқа жағымсыз салдарлардың орын алуы мүмкін.

Сонымен қатар, қолданыстағы Кодекс уақытша басқару ережесін тек маңызды стратегиялық маңызы бар объектілерге таратады. Жоба мұндай ескертуді қамтымайды.

Уақытша мемлекеттік басқаруды енгізу мүмкіндігі Қазақстанның мынадай нормативтік құқықтық актілерінде (НҚА) көзделген:

Қазақстан Республикасының Конституциясы белгілі бір жағдайларда төтенше шараларды қолдану мүмкіндігін қоса алғанда, мемлекеттік басқарудың жалпы қағидаларын айқындайды.

«Жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы» Заң мемлекеттік басқарудың негіздерін, оның ішінде төтенше жағдайларда басқаруға бағытталған уақытша шаралар бөлігінде белгілейді.

«Төтенше жағдай туралы» Заң әртүрлі салаларда уақытша мемлекеттік басқару мүмкіндігін қоса алғанда, елдегі төтенше жағдайды енгізу және оның қолданылу тәртібін реттейді.

«Азаматтық қорғау туралы» Заң азаматтық қорғау жүйесін, өнеркәсіптік қауіпсіздікті, сондай-ақ төтенше жағдайлар кезіндегі басқаруды ұйымдастыру және жұмыс істеу негіздерін белгілейді.

Тұжырымды «Табиғи апаттар, су тасқыны, жер сілкінісі немесе гидротехникалық құрылыстар мен қоршаған ортаның қауіпсіздігіне қатер төндіруі мүмкін басқа да төтенше оқиғалар жағдайында, сондай-ақ құрылыстардың Ұлттық қауіпсіздік үшін стратегиялық маңыздылығына байланысты Қазақстан Республикасының Үкіметі уәкілетті органның және мемлекеттік мүлікті басқару жөніндегі уәкілетті органның ұсынуы бойынша осы құрылыстарға қатысты уақытша мемлекеттік басқаруды енгізе алады» деген редакцияда өзгерту ұсынылады..

Жобаның 67-бабы бойынша:

Жобаның жауапкершілік туралы 67-бабын оның анықтамалық сипатына, қандай да бір құқықтық жаңалықтың болмауына байланысты плып тастау ұсынылады.

Кодекс жобасының 67-бабы гидротехникалық құрылысжайлардың меншік иелерінің (иелерінің) жауапкершілігін көздеу ұсынылады. Алайда, Кодекс жобасының 119-бабында Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес су заңнамасын бұзғаны үшін жауапкершілік көзделген. Мұндай ұсыныс 67-бап пен 119-бап арасындағы нормативтік қайталанудың болуына байланысты, бұл құқықтық түсініксіздікке алып келуі және Кодекс нормаларын іс жүзінде қолдануды қиындатуы мүмкін. 67-бапты алып тастау ықтимал құқықтық қайшылықтарды жоюға және су пайдалану саласындағы заңнамалық реттеудің айқындылығы мен тиімділігін арттыруға ықпал етеді. Осыған байланысты Кодекстің жобасынан 67-бапты алып тастау ұсынылады.

Жобаның 69-бабы бойынша:

Заң жобасын әзірлеушілер 69-баптың 1-тармағында «антропогендік ластану» терминін кейіннен оның мағынасын ашпай, сол арқылы мемлекеттің жер үсті су объектілерін қорғау жөніндегі қызметін тек адам әрекетінен қорғауға қолданады.

Сонымен қатар, жобаның 69-бабының 1-тармағында Адам қызметінен болған төгінділер арқылы ғана емес, сонымен қатар су объектілеріне зиянды заттардың төгілуінің өзге де тәсілдері де ластану тәсілдері көрсетілген. Ұсынылған редакция мемлекеттің табиғи (табиғи) ластанудан қорғау жөніндегі қызметін жоққа шығарады, ол да әртүрлі жолдармен теріс әсер етуі мүмкін.

«Антропогендік ластануды нақтылау бөлігінде 1-тармақтың редакциясын өзгертуді ұсынамыз. Су объектілерінің антропогендік ластануы – бұл адамның іс-әрекетінің судың табиғи күйіне әсері, нәтижесінде судың физикалық, химиялық және биологиялық параметрлері өзгеріп, оны адамдар, жануарлар мен өсімдіктер үшін жарамсыз етеді».

Сонымен қатар, су объектілерін мемлекеттік қорғау тек өзендер, көлдер, су қоймалары және теңіздер сияқты жер үсті суларымен шектелмейді. Ол сондай-ақ ауыз сумен, ауыл шаруашылығымен, өнеркәсіппен және экожүйемен қамтамасыз ету үшін маңызды ресурс болып табылатын жер асты суларын қорғауды қамтиды. Жер асты сулары ластанған сулардың бетінен ағып кетуіне, қалдықтар мен химиялық заттардың рұқсатсыз төгілуіне, сондай-ақ олардың деңгейі мен сапасының төмендеуіне әкелуі мүмкін сорғыға байланысты ластануға осал болуы мүмкін.

Бұл ретте тазартылған сарқынды суларды су объектілеріне ағызуға тыйым салу кеңейтілуге тиіс. Оның ішінде су, ауыз су, бірегей көздерге, мысалы, Көкжиде жер асты суларының бірегей кен орнына (аса таза суы бар су айдыны) тыйым салынады.

Осыған байланысты жобаның 69-бабының атауы мен мазмұнын өзгерту қажет.

Жобаның 70-бабы бойынша:

Бапта жерүсті су объектілерін қоқыстанудан қорғау ұғымының анықтамасы берілген.

Сонымен қатар, су объектілерінің қоқыстануы жобаның 70-бабында көрсетілгендей әртүрлі қалдықтардың суға түсуі ғана емес, бұл тек қатты қалдықтардың (тұрмыстық қоқыс, пластикалық қалдықтар, құрылыс қоқыстары) жинақталуын, сондай-ақ **табиғи материалдардың (жапырақтардың түсуі) жинақталуын қоса алғанда, су ортасына физикалық әсер етуі мүмкін**, бұтақтар) артық мөлшерде, бұл адам әрекетімен күшейтілуі мүмкін. Сондықтан су объектілерінің бітелуін **су ортасында қатты қалдықтардың, табиғи материалдардың және басқа заттардың жинақталу процесі деп анықтауға болады, бұл су қоймасының экологиялық жағдайының нашарлауына, оның экожүйелік функцияларының төмендеуіне және су ресурстарын пайдалану мүмкіндіктерінің шектелуіне әкеледі.**

Су объектілерінің бітелуі тек қалдықтарды көму арқылы ғана емес, сонымен қатар төгу және кіру, түбінде және басқа заттарда қалдыру арқылы да болуы мүмкін.

Сонымен қатар, су қорғау аймақтарында тек екі біліктілік белгісі бар қалдықтарды орналастыру мәселесі туындайды. Біріншіден, мүмкін жуылудан және екіншіден жер үсті және жер асты су объектілерінің сапасының нашарлауы салдарынан. Алайда, бұған келісуге болмайды. Аталған аймақтарда барлық қалдықтарды көмуге толық тыйым салу қажет сияқты.

Жобаның 68-81-баптары бойынша:

Су объектілерін қорғауға арналған жобаның баптары Экологиялық кодекстің ережелерімен келісілуі керек.

Қолданыстағы Су кодексі 2003 жылы, Қазақстан Республикасының экологиялық заңнамасы әлі кодификацияланбаған кезде қабылданғанын есте ұстаған жөн. 2007 жылғы Экологиялық кодекс бастапқыда суды пайдалану кезіндегі экологиялық талаптарды реттейтін екі ғана бапты қамтыды.

Осы уақыт ішінде Су кодексі суды қорғау мәселелерін реттейтін негізгі заңнамалық акт болды.

Алайда, 2021 жылы қабылданған жаңа экологиялық кодексте су объектілерін қорғауды егжей-тегжейлі және егжей-тегжейлі реттеу баптары бар (15-бөлік «Су объектілерін қорғау», 212-227-баптар).

Осыған байланысты жоба нормаларының көптеген ережелері Экологиялық кодекстің тиісті ережелерін қайталайды.

Су объектілерін қорғау бөлігінде Су және Экологиялық кодекстерді реттеу объектілері арасында нақты шекара белгілеу және Су кодексінде **су ресурстарын тікелей пайдалану кезінде суды қорғаумен** байланысты нормаларды ғана көздеу орынды болып көрінеді.

Жобаның 78-бабында ауыз сумен жабдықтау, халықтың емдік, курорттық және өзге де сауықтыру қажеттіліктері үшін пайдаланылатын Суларды қорғау мақсатында облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың, астананың жергілікті атқарушы органдары санитариялық қорғау аймақтары мен санитариялық қорғау белдеулерін белгілейтіні көзделеді. Неліктен санитарлық аймақтар басқа қалаларда, сондай-ақ ауылдық елді мекендерде орнатылмауы керек екені белгісіз.

Жобаның 82-бабы бойынша:

Жобаның 82-бабының 5-тармағында жер қойнауын пайдаланушының жер қойнауын пайдалану жөніндегі операцияларды жүргізу кезінде жер асты суларын қорғау жөнінде шаралар қабылдау міндеті белгіленеді.

Ауыз сумен жабдықтау үшін пайдаланылатын немесе пайдаланылуы мүмкін ***жер асты суларының кен орындары мен учаскелерінің контурларында*** жер қойнауын пайдалану жөніндегі операцияларды жүргізуге, радиоактивті және химиялық қалдықтардың көмінділерін, қоқыс үйінділерін, зираттарды, мал қорымдарын (биотермиялық шұңқырларды) және жер асты суларының жай-күйіне әсер ететін басқа да объектілерді орналастыруға тыйым салынады.

Сонымен қатар, 5-тармақ жанжалды қамтиды және жер қойнауын пайдалану мәселелерін нақты регламенттеу бөлігінде елеулі пысықтауға жатады. Ауыз су кен ***орнының контурын*** анықтауды нормативтік реттеу қажет (табиғи жағдайда, өңдеусіз). Егер бұл кен орны болса, онда оның нақты географиялық шекаралары болады. Сонымен қатар, ***учаскенің контурлары*** тек болжамды (әлі дәлелденбеген) аудандар мен шекаралар (оның ішінде тереңдігі бойынша) ғана емес, сонымен қатар жер асты суларының бағыты мен жылдамдығы болып табылады. Сонымен қатар, бұл параметрлер тұрақты емес және рельефтің геологиялық құрылымына және климаттық жағдайларға байланысты өзгеруі мүмкін. Сондықтан қашықтықтан ауыз су учаскелері мен кен орындарын бөліп, жер қойнауын пайдалану учаскесін барлау жұмыстарын жүргізу қажет, әйтпесе жер қойнауын пайдалануды дамытуға елеулі залал келтіріледі.

Сондай-ақ, судың сапасына әсер ететін барлық қалдықтарды және басқа заттарды (нақты тізімін көрсету керек) орналастыруға толық тыйым салу қажет.

Жобаның 91-бабы бойынша:

Жобаның 91-бабының 1-тармағында техникалық аудит-бұл «елді мекенді сумен жабдықтаудың және (немесе) су бұрудың өндірістік және инженерлік жүйелерін зерттеуге мүмкіндік беретін тиімді рәсім деп көрсетіледі.

Бұл анықтама заң техникасының ережелеріне сәйкес келмейді.

1-тармақ мынадай редакцияда жазу ұсынылады:

«1. Техникалық аудит – елді мекенді сумен жабдықтаудың және (немесе) су бұрудың өндірістік және инженерлік жүйелерінің техникалық жай-күйін жүйелі талдау және бағалау, сондай-ақ олардың нормативтік талаптар мен стандарттарға сәйкестігін тексеру процесі».

Жобаның 93-бабы бойынша:

Терминологияның бірлігін сақтау мақсатында жобаның 93-бабында «тұтынушы» деген сөз «су тұтынушы» деген сөзбен ауыстырылсын, оның анықтамасы жобаның 1-бабының 35) тармақшасында беріледі.

Жобаның 103-107-баптары бойынша:

«Ирригациялық кондиминиумға» арналған жобаның 103-107 нормаларын жеке тарауға біріктіру орынды.

Жобаның 107-бабының 1-тармағында «мөлшерлеме» деген сөз «пропорционалды» деген сөзбен ауыстырылсын (жоба редакциясында – «үлесіне мөлшерлеме белгіленеді»).

Жобаның 110-бабы бойынша:

Жобаның 110-бабының 4-тармағында «халықтың денсаулығы мен қоршаған ортаға қауіп төндіретін басқа пайдалы қазбалармен қатар өндірілген жерасты сулары міндетті түрде кәдеге жаратылуға жатады» деп көзделеді. Алайда, кәдеге жарату бойынша осы міндет кімге жүктелгені, бұл жағдайда суды кәдеге жарату қандай екендігі ашып көрсетілмейді.

Жобаның 118-бабы бойынша:

Жобаның 118-бабы трансшекаралық су объектілерін қорғау және пайдалану саласындағы мемлекетаралық ынтымақтастық халықаралық шарттарға сәйкес құрылатын **тұрақты жұмыс істейтін мемлекетаралық комиссиялар** шеңберінде жүзеге асырылатынын белгілейді.

«Қазақстан Республикасының трансшекаралық су объектілері бойынша комиссиялардың жұмыс органы уәкілетті орган болып табылатынын» көздейтін осы баптың 3-тармағын алып тастауды ұсынамыз. Біріншіден, «Қазақстан Республикасының комиссиялары» деп не түсінілетіні белгісіз бапта тұрақты жұмыс істейтін мемлекетаралық комиссиялар туралы, сондай-ақ Қазақстан Республикасының тұрақты жұмыс істейтін мемлекетаралық комиссиялардағы үкіметтік делегациясы туралы айтылады. Екіншіден, жұмыс органы туралы мәселе заң актісінің деңгейіне сәйкес келмейді және Үкіметтің тиісті үкіметтік делегация туралы актісінде шешілуі мүмкін.

«Қытай Халық Республикасымен, Қырғыз Республикасымен, Тәжікстан Республикасымен, Өзбекстан Республикасымен, Ресей Федерациясымен және

Түрікменстанмен трансшекаралық суды басқару, пайдалану және қорғау жөніндегі бірлескен комиссиялардағы Қазақстан Республикасының үкіметтік делегациясы туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2022 жылғы 30 қыркүйектегі № 781 қаулысында үкіметтік делегациялар органдардың қызметін қамтамасыз ету бөлігінде әрбір мүдделі мемлекеттік органға нақты тапсырмалар берілген.